

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการตัด κρίναι

2.1 ความหมายของตัด κρίναι

2.1.1 ความหมายเชิงภาษา

ตัด κρίναι () เป็นคำภาษาอาหรับตามรูปแบบการผันอักษรของคำว่าตัด ฟ้อล () ซึ่งมีหลายความหมายดังต่อไปนี้

ก. ตัด κρίναι แปลว่า การนำเอาออกมาเสนอให้ปรากฏ ซึ่งมีรากศัพท์จากคำที่ผันมาจากคำนามเดิม คือ อัลคอรูจญ์ () แปลว่า การออก ตรงข้ามกับคำว่า อัลคุดูด () ซึ่งแปลว่า การเข้า () อ่านว่า “เคาะเราะญา ยัครุญ คุรุญัน” แปลว่า ออกไป จากไป หรือพ้นออกมา (Ibn Manzur¹¹ 1995: 4/55)

ดังนั้นคำว่าตัด κρίναι จึงมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า () อัลอิครอญญ์ ซึ่งหมายถึง การนำเสนอออกมาให้ปรากฏ

ข. ตัด κρίναι แปลว่า การรวมกันระหว่างสองสิ่งตรงข้ามกัน ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า () อ่านว่า อัลเคาะเราะญา เป็นคำนามซึ่งแปลว่า สีที่เกิดจากการผสมระหว่างสีดำกับสีขาว ต่อมาคำนี้ถูกนำมาใช้เรียกสิ่งที่มีลักษณะต่างกันรวมอยู่ในที่เดียวกันดังคำว่า ัรรุญ มุค็อรระละญะฮ์ () แปลว่า พื้นดินที่มีพืชงอกเงยประปรายเป็นย่อมๆ , คำว่า ตัด κρίναι รออียะฮ์ อัลมัวร่า () แปลว่า การที่สัตว์เลี้ยงเลือกเล็มหญ้าจากท้องทุ่งเฉพาะบางส่วนและเหลือไว้บางส่วน และคำว่า อามุน ฟิฮี ตัด κρίναι () แปลว่า ปีที่มีทั้งความสมบูรณ์และความแห้งแล้งรวมกัน (al-Fairūz Abādī¹² 1995 : 1/223)

¹¹ ท่านมีนามจริงว่า มุฮัมมัด เบ็น มุคัรรอม เบ็น อะลี อัลอัฟริกีย อัลอันศอริย ท่านเกิดที่ กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ เมื่อปี ฮ.ศ. 630 ท่านเป็นปราชญ์ที่ชำนาญในด้านกฎหมายอิสลามจนกระทั่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษา ณ กรุงทริโปลี ปัจจุบันอยู่ในประเทศลิเบีย นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ที่ปราชดเปรื่องด้านภาษาอาหรับท่านได้แต่งพจนานุกรมอาหรับ มีชื่อว่า ลิสานุล อะร็อบ ท่านเสียชีวิต ณ กรุงไคโร เมื่อปี ฮ.ศ. 711 (al-Ziriklī, 1999: 7/108)

¹² ท่านมีนามจริงว่า อัลอิมาม มัจญูดุดดิน มุฮัมมัด เบ็นยะอูบ อัลฟัยรุช อะบาดี อัชชีรอซีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 817 (ibid: 5/164)

ค. ตัคริจญ์ หมายถึง อัลอิสตินบาฏ () แปลว่า การสังเคราะห์, การวิเคราะห์ (al-Fairūz Abādīy, 1995 : 1/223)

ง. ตัคริจญ์ หมายถึง อัลดัตริบ () แปลว่า การฝึกฝน (Ibn Manzūr, 1995: 4/55)

จ. ตัคริจญ์ หมายถึง อัลดะญูฮ์ () แปลว่า การชี้แนะ (Ibn Manzūr, 1995: 4/55)

2.1.2 ความหมายเชิงวิชาการหะดีษ

คำว่าตัคริจญ์ในเชิงวิชาการหะดีษ มีความหมายหลายด้านดังนี้

ก. ตัคริจญ์หมายถึง การบันทึกหะดีษ

อัศสะคอวี¹³ (al-Sakhāwīy, 1967: 2/338) ได้ให้คำนิยามของตัคริจญ์ว่า “การที่ปราชญ์วิชาหะดีษได้บันทึกหะดีษลงในอัลอัจญ์ซอ¹⁴ อัลมัชชะกอต¹⁵ และตำรา โดยรายงานหะดีษบทนั้นด้วยสายรายงานจากตัวเองหรือสายรายงานอาจารย์ของเขา และวินิจฉัยสถานภาพของหะดีษบทนั้นตลอดจนชี้แจงว่าปราชญ์ผู้บันทึกหะดีษนี้มีผู้ใดบ้างได้บันทึกหะดีษไว้”

ข. ตัคริจญ์ หมายถึง การบันทึกหะดีษด้วยสายรายงาน

การรายงานหะดีษด้วยสายรายงาน คือการที่ปราชญ์หะดีษได้บันทึกหะดีษบทใดบทหนึ่งพร้อมกับสายรายงานที่สมบูรณ์ ตัวอย่างเช่น

ความว่า “อับดุลลอฮ์ เป็น มุฮัมมัด อัลญูฟี ได้เล่าแก่เราว่า อับอามิรุ อัลอะเกาะดีย กล่าววว่า สุไลมาน เป็น บิลาล ได้เล่าแก่เรา จาก อับดุลลอฮ์ เป็น ดินารุ จาก อับศอลิหุ จาก อับ

¹³ ท่านมีนามจริงว่า มุฮัมมัด เป็น อับดุลเราะหฺมาน เป็น มุฮัมมัด อัศสะคอวี ท่านเกิดที่กรุงไคโร เมื่อปี ฮ.ศ. 831 ท่านเป็นปราชญ์หะดีษที่โดดเด่นผู้หนึ่ง อีกทั้งยังมีความชำนาญด้านประวัติศาสตร์อีกด้วย ท่านได้แต่งตำราประมาณ 200 กว่าเล่ม ตำราเกี่ยวกับวิชาหะดีษที่โดดเด่นของท่านคือ อัลมะกอศิด อัลหะสะนะฮ์ ชัรหุ อัลฟิยะหุ อัลอิรอกี๊ เป็นต้น ท่านเสียชีวิตเมื่อปีฮ.ศ. 902 (al-Ziriklīy, 1999: 6/194)

¹⁴ คือตำราที่รวบรวมหะดีษเฉพาะเศาะหาบะฮ์หรือตาบิอิน ท่านใดท่านหนึ่งเป็นผู้รายงาน

¹⁵ คือตำราที่กล่าวถึงคณาจารย์ของผู้แต่งตำรานั้นๆ โดยที่ผู้แต่งมีโอกาสพบเจอและรับหะดีษมาจากพวกเขา หรือบางครั้งอาจไม่เคยพบเจอกันแต่คณาจารย์เหล่านั้นอนุญาตให้ผู้แต่งรายงานหะดีษจากกระแสรายงานของพวกเขา

สุรียเราะฮฺ ﷺ จากท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “ความศรัทธามีมากกว่าหกสิบกว่าสาขา และความอายุนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธา” บันทึกโดยอัลบุคอรี

คำว่า () อ่านว่า อัคเราะอะฮฺ อัลบุคอรี หมายถึงท่านอิมามอัลบุคอรี¹⁶ ได้บันทึกหะดีษบทนั้นด้วยสายรายงาน (al-Suyūṭī, 1999 : 3/917-919)

ก. ตัคริจญ์ หมายถึง การชี้แจงที่มาของหะดีษจากแหล่งดั้งเดิม พร้อมทั้งการอธิบายสถานภาพหรือระดับของหะดีษนั้นๆ

ความหมายนี้เป็นที่รู้จักกันและแพร่หลายในหมู่นักวิชาการหะดีษในปัจจุบัน และเป็นความหมายที่สอดคล้องกับทัศนะนักปราชญ์หะดีษรุ่นก่อน อย่างอัศซูญญีย์¹⁷ และอัลมุนาวี¹⁸ (al- Tahhān, 1996:11)

อัศซูญญีย์ได้ให้ความหมายของตัคริจญ์ 2 ความหมายด้วยกัน คือ การบันทึกหะดีษด้วยสายรายงาน และ การชี้แจงที่มาของหะดีษว่ามีผู้ใดบ้างที่บันทึกและรายงานหะดีษนั้น (al-Suyūṭī, 1999 : 3/917-919) ส่วนอัลมุนาวีได้อธิบายว่า การตัคริจญ์คือการพยายามชี้แจงที่มาของหะดีษว่ามีผู้ใดบ้างได้บันทึกไว้ ในตำราหะดีษ เช่นในตำราสุนันหรือ ตำรามุสนัดต่างๆ พร้อมทั้งตรวจสอบประวัติบุคคลที่รายงานหะดีษในกระแสรายงานนั้นด้วย (al-Munāwī, 1994:1/27)

จากคำนิยามของบรรดาปราชญ์หะดีษข้างต้นผู้วิจัยสามารถสรุปคำนิยามของตัคริจญ์ที่สมบูรณ์ดังนี้

ตัคริจญ์ หะดีษ หมายถึง การชี้แจงที่มาของหะดีษว่ามีผู้ใดบ้างในหมู่นักปราชญ์หะดีษที่ได้บันทึกไว้ในตำราหะดีษของตน สืบสายรายงานอื่นของหะดีษ ตลอดจนการศึกษาประวัติผู้รายงานหะดีษ และการวินิจฉัยเพื่อกำหนดสถานะหรือระดับของหะดีษนั้นๆ

¹⁶ ท่านมีนามจริงว่ามุฮัมมัด เป็นอิสมาอีล อัลดุฟี อัลบุคอรี มีฉายาว่า อับดุลลอฮฺ เป็นผู้นำปราชญ์ด้านหะดีษ ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 256 มีสิริอายุรวม 62 ปี (al-‘Asqalānī, 1993:2/55)

¹⁷ ท่านมีนามจริงว่า ญะลาละุดดีน อับดุลเราะฮฺมาน เบน อับบักร์ อัศซูญญีย์ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 849 ที่กรุงไคโร อียิปต์ ท่านปราชญ์ที่มีความชำนาญหลายสาขาวิชา ทั้งหะดีษ ดัฟิร ฟิกฮฺ ภาษาอาหรับ ฯลฯ ท่านได้แต่งตำรามากมายประมาณ 600 เรื่อง ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 911 (al-Ziriklī, 1999:3/301)

¹⁸ ท่านมีนามจริงว่า มุฮัมมัด อับดุลเราะฮฺมาน เบน ตาญลฮฺ อารีฟีน อัลมุนาวี เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 952 ท่านเป็นนักวิชาการชาวอียิปต์ ตำราที่โดดเด่นของท่านคือ ฟัยฎุลเกาะดีร ฟัดฮุสสะมาวี เป็นต้นเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 1031 (ibid:6/204)

ข้อแตกต่างระหว่างตักรีจญ์กับการอ้ชว ()

จากนิยามของตักรีจญ์หะดีษสามารถสรุปหลักสำคัญของการตักรีจญ์ดังนี้
 ก.การระบุแหล่งที่มาจากหนังสือหะดีษที่เป็นแหล่งปฐมภูมิของบรรดาปราชญ์วิชา
 หะดีษ
 ข.การวินิจฉัยสถานภาพของหะดีษ

ความแตกต่างระหว่างตักรีจญ์กับการอ้ชวนั้น อาจกล่าวได้ว่าทั้งสองมีข้อแตกต่าง
 คือ ทุกๆการตักรีจญ์อาจจะเป็นการอ้ชวด้วย แต่ไม่ใช่ทุกๆการอ้ชวเป็นการตักรีจญ์ เนื่องจากการตัก
 รีจญ์นั้นจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดสถานภาพของสายรายงาน และผู้รายงาน ตลอดจนการระบุ
 ระดับของหะดีษนั้น พร้อมทั้งการอ้ชว(ระบุถึงที่มาว่าหะดีษบทนั้นใครเป็นผู้บันทึก) ส่วนการอ้ชว
 ผู้ทำการตักรีจญ์อาจจะระบุที่มาหรือผู้บันทึกหะดีษเท่านั้นก็ได้ (al-‘Ābid,1422:14)

2.2 วิวัฒนาการของการตักรีจญ์

ในยุคแรกๆปราชญ์มุสลิมไม่มีความจำเป็นต่อการตักรีจญ์หะดีษดังเช่นในปัจจุบัน
 เนื่องจากพวกเขามีความสัมพันธ์แนบแน่นกับแหล่งที่มาเดิมของอัสสุนนะฮฺ พวกเขาได้ศึกษาอัสสุน
 นะฮฺอย่างกว้างขวาง เมื่อมีการอ้างอิงถึงหะดีษบทใดมาเป็นหลักฐานแล้วพวกเขาจะสามารถรู้ถึง
 แหล่งที่มาของหะดีษบทนั้นได้ทันที ว่าอยู่ในหนังสือใด เล่มที่เท่าใด พวกเขาารู้ซึ่งเกี่ยวกับแนวการ
 เรียบเรียงตำราหะดีษต่างๆ ด้วยเหตุนี้เป็นเรื่องง่ายดายสำหรับพวกเขาในการเข้าถึงแหล่งที่มาเดิม
 ของหะดีษหรืออัสสุนนะฮฺ (al- Ṭahhān,1996 :13) ปรากฏการณ์เช่นนี้มีอยู่เรื่อยมาจนถึงยุคหลัง
 ตาบิอิน เริ่มมีการเขียนตำราเกี่ยวกับหะดีษและคำพูดของเสาะหาบะฮฺ มากมาย ซึ่งตำราหะดีษ
 เหล่านี้มีทั้งที่ระบุสายรายงานและบางส่วนก็มิได้ระบุสายรายงาน ซึ่งบางครั้งก็มีหะดีษมุรตัด หะ
 ดิษเถาะอิฟ และหะดีษเมากูอฺ ปะปนอยู่ในตำราเหล่านั้นด้วย จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้นักวิชาการบาง
 ท่านต้องทำการตักรีจญ์หะดีษที่ปรากฏตามตำราต่างๆ เพื่อตรวจสอบสถานภาพและระดับของหะ
 ดิษที่ผู้เขียนต่างๆได้นำมาอ้างอิง

อับดุลมะฮฺดียฺ (‘Abd al-Mahdīy, n.d.: 9) กล่าวว่า การตักรีจญ์นั้นมีวิวัฒนาการ
 แต่ละยุคแต่ละสมัยที่แตกต่างกัน ยุคแรก ตักรีจญ์คือการรายงานหะดีษด้วยสายรายงาน (อย่างเช่น

ตำราหะดีษเศาะหี้หุของอัลบุคอรีห์หรือของมุสลิม¹⁹ เป็นต้น) ยุคที่สอง คือการนำสายรายงานอื่นเพื่อมาสนับสนุนสายรายงานเดิมที่มีอยู่แล้ว อาทิเช่นการแต่งตำรา () “อัลมุสตะหะเราะฮฺฏาต”²⁰ ต่างๆ และยุคที่สาม คือการระบุที่มาของหะดีษว่าปราชญ์หะดีษท่านใดบ้างที่บันทึกหะดีษบทนี้ด้วยสายรายงานพร้อมทั้งการชี้แจงระดับของหะดีษว่าเชื่อถือได้เพียงใด (เช่น หนังสืออนุสรระยะฮฺ ฯลฯ)

การศรัทธาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยมีวิวัฒนาการ และพัฒนาการพร้อมกับการบันทึกหะดีษและการเรียบเรียงตำราเกี่ยวกับหะดีษ ผู้วิจัยขอแบ่งวิวัฒนาการของวิชาศรัทธาตามยุคสมัยดังนี้

2.2.1 ศรัทธาในยุคแรก (จากอิญญะเราะฮฺศุตวรเราะฮฺที่ 1 ถึงอิญญะเราะฮฺศุตวรเราะฮฺที่ 2)

ในยุคสมัยท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะหาบะฮฺจะรับฟังหะดีษจากท่านนบี โดยตรง ส่วนท่านนบี ﷺ ก็รับวะหีย์จากอัลลอฮฺโดยตรงหรือมีมาลิกะฮฺเป็นสื่อกลาง เศาะหาบะฮฺบางท่าน จะทำการบันทึกหะดีษของท่านนบี ﷺ ไว้แต่ทว่ามิได้รวบรวมหะดีษเหล่านั้นเป็นตำรา ในสมัยนั้น บรรดาเศาะหาบะฮฺไม่ได้เข้มงวดเกี่ยวกับสภาพของผู้รายงานหะดีษ เนื่องจากพวกเขาต่างเชื่อใจซึ่งกันและกันเพียงพวกเขาทราบว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวหะดีษนั้นจริงพวกเขาก็รับหะดีษนั้นมาปฏิบัติ พวกเขามีความบริสุทธิ์ในจนกระทั่งว่าพวกเขาไม่รู้จักคำว่าโกหก อะนัส เบน มาลิก กล่าวว่า พวกเราไม่เคยพูดโกหกและไม่ทราบด้วยว่าโกหกนั้นเป็นอย่างไร (Ibn ‘Adiy, 1988: 1/166)

2.2.2 ศรัทธาในยุคที่สอง(จากอิญญะเราะฮฺศุตวรเราะฮฺที่ 2 ถึงอิญญะเราะฮฺศุตวรเราะฮฺที่ 3)

หลังจากที่ท่านนบีสิ้นชีวิตบรรดาเศาะหาบะฮฺก็ทำการสืบทอดตำแหน่งผู้นำมุสลิมหรือเคาะลีฟะฮฺ เริ่มจากท่าน อับูบักรฺ อัศศิดดีก ดำรงตำแหน่งเคาะลีฟะฮฺคนแรก ต่อมาท่านอุมร์ เป็นอัลค็อฎฏอบเมื่อท่านอุมร์ สิ้นชีวิต ท่านอูษมาน เป็น อัฟฟาน ก็ทำการสืบสานตำแหน่งนี้ ในยุคของท่านอูษมานนี้เองเกิดวิกฤตการณ์อันอัปยศในหน้าประวัติศาสตร์อิสลามเมื่อมีการลอบสังหารท่านอูษมาน เมื่อปี ฮ.ศ. 35 จากเหตุการณ์นั้นทำให้บรรดาเศาะหาบะฮฺเข้มงวดกวดขันในสายรายงานหะ

¹⁹ ท่านมีนามจริงว่ามุสลิม เป็น หัจญัจ อัลกุซอฮิรีย์ อันนัยษามูรีย์ ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 261 มีสิริอายุรวม 57 ปี (al-‘Asqalānī, 1993:2/178)

²⁰ คือการที่ผู้แต่งได้นำตำราหะดีษหนึ่งมายึดเป็นหลัก แล้วนำสายรายงานที่ตนมีอยู่มาสนับสนุน ซึ่งจะมีความแตกต่างกับสายรายงานของเจ้าของหนังสือเดิม ในสายรายงานนั้นจะตรงฟ้องที่อาจารย์ของเจ้าของหนังสือเดิม หรือผู้ที่เหนือกว่าจนถึงระดับเศาะหาบะฮฺ

คดีย หากพวกเขาเห็นว่าผู้รายงานหะดีษเป็นผู้มีสติจะมีความรับผิดชอบพวกเขาจะรับหะดีษนั้น หากไม่มีคุณสมบัติดังกล่าวพวกเขาจะปฏิเสธที่จะรับการรายงานของเขา ท่านมุฮัมมัด เป็น สิริน กล่าว ว่า “พวกเขา (บรรดาเศาะหาบะฮ์) ไม่เคยถามเกี่ยวกับสายรายงาน ครั้นเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ พวกเขา ต่างกล่าวว่า จงบอกชื่อผู้สืบสายรายงานของพวกเขาท่าน หากพวกเขาพบว่าสายรายงานนั้นมาจากอะฮ์ ลุสสุนนะฮ์พวกเขาจะรับหะดีษนั้น หากพบว่าสายรายงานนั้นมาจากพวกชอบอุตริในเรื่องศาสนา พวกเขาปฏิเสธที่จะรับหะดีษของพวกเขาเหล่านั้น” (Muslim, 1996 : 1/84)

ในสมัยเคาะลีฟะฮ์ อุมัร เป็น อับดุลอะซีซ (ส.ศ. 101) ได้ดำริให้ปราชญ์มุสลิมที่อยู่ตามหัวเมืองต่างๆทำการรวบรวมหะดีษเนื่องจากเกรงว่าหะดีษจะหายสาบสูญอันเนื่องจากการ ลื่นชีวิตของบรรดาผู้ท่องหะดีษและเพิ่มขึ้นของจำนวนหะดีษที่อุปโลกน์ขึ้นมา ดังนั้นจึงทำให้การ รวบรวมหะดีษเสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์ในอิระฮ์ศตวรรษที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นยุคทองของการบันทึก และรวบรวมหะดีษ (al- Khair Abādīy,1999:24)

2.2.3 ตักริจญ์ในยุคที่สาม (จากอิญญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 3 ถึงอิญญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 4)

ในยุคนี้ปราชญ์หะดีษส่วนใหญ่ถือการตักริจญ์คือ การบันทึกหะดีษด้วยสาย รายงาน อย่างเช่นการบันทึกหะดีษของเจ้าของหนังสือหะดีษทั้งหมด²¹

ประมาณปลายศตวรรษที่ 3 ต้นศตวรรษที่ 4 มีนักวิชาการหะดีษ ได้ริเริ่มตักริจญ์ ตำราหะดีษ เช่น อิบน์ อัลญับาบ (เสียชีวิตเมื่อปี ส.ศ. 322) ได้แต่งหนังสือมุสนัด หะดีษ อัล มุวัฎฎะฮ์ () ซึ่งเป็นหนังสือที่ตักริจญ์หะดีษในหนังสือ อัลมุวัฎฎะฮ์ () ของอิมามมาลิก อัลบัยหะกี (เสียชีวิตเมื่อปี ส.ศ. 458) ได้แต่งหนังสือ มะอริฟะฮ์ อัลสุนัน วัลอาษาร อัลละติ อิหฺตัญญ บิฮา อัชชาฟีอี () ซึ่งเป็น หนังสือเพิ่มเติมสายรายงานหะดีษที่อัชชาฟีอีได้อ้างอิง (al-Ghumārīy,1994:21)

อับดุลเศาะมัด อัลอาบีด (‘Abd al- Samad al-‘Ābid , 1422 : 17) กล่าวว่า ปราชญ์หะดีษคนแรกที่เขาถือว่าได้เป็นผู้ริเริ่มในการตักริจญ์ หะดีษ คือ อิมาม อัตติรมิซีย์²² (ส.ศ ศ. 279) ท่านได้บันทึกและรวบรวมหะดีษในตำราอัลญามิอฺของท่าน โดยจะกล่าวท้ายหะดีษที่ท่าน บันทึกแต่ละบทว่า “ในเรื่องเดียวกันนี้มีเศาะหาบะฮ์อื่น (ท่านจะระบุชื่อเศาะหาบะฮ์) ได้รายงานหะ

²¹ หมายถึง ตำราเศาะหิหฺของอัลบุคอรี มุสลิม ตำราสุนันของอบูดาอูด อัตติรมิซีย์ อันนะสาอี และอิบนุมาญะฮ์

²² ท่านมีชื่อเต็มว่า มุฮัมมัด เป็น อิซา เป็น เสาเราะฮ์ อัลสุละมีย์ อัตติรมิซีย์ มีฉายาว่าอบูอิซา ท่านเป็นปราชญ์หะ ดียที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง ท่านเป็นคนตาบอด แต่ท่านได้แต่งตำรา มากมายเช่น อัลญามิอฺ อัลเศาะหิหฺ อัลลิล เป็น ต้น(ibid,1993:2/121)

ดุษบหนึ่เช่นเดียวกัน” แนวทางและคำกล่าวของอิมามอัศฺศิมียะฮ์เช่นนี้ บรรดาปราชญ์ส่วนใหญ่ถือ
ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการตักรียญ์

ในความเป็นจริงแล้วยังมีปราชญ์หะดีษก่อนหน้าอิมามอัศฺศิมียะฮ์ เคยกล่าวเช่นนี้
แต่ทว่าบรรดาปราชญ์เหล่านั้นมิได้ยึดถือเป็นแนวทางตั้งแต่ต้นจนถึงสุดท้ายของคำร่าดงเช่นที่ท่านอ
ิมามอัศฺศิมียะฮ์ได้ถือปฏิบัติ

2.2.4 ยุคที่สี่ (จากอิญญ์เราะฮฺศตวรรษที่ 4 ถึงอิญญ์เราะฮฺศตวรรษที่ 5)

ในยุคนี้บรรดาปราชญ์หะดีษต่างให้ความสนใจกับสายรายงานอัลอิสนาด อัลอาลีฮ์
() หรือสายรายงานขนาดสูง คือสายรายงานที่มีผู้รายงานน้อยที่สุด เพราะเป็นสาย
รายงานที่ใกล้เคียงกับยุคท่านนบี ﷺ ดังนั้นการตักรียญ์ในยุคนี้คือ การแสวงหาสายรายงานอื่นๆเพื่อ
มาสนับสนุนสายรายงานเดิมที่มีอยู่แล้ว

ภายหลังจากการรวบรวมหะดีษเศาะหึ่เป็นตำรา มีปราชญ์หะดีษหลายท่านเรียบ
เรียงตำราประเภท อัลมุศตคฺเราะฮฺญาต () เพื่อแสวงหาสายรายงานที่มีสายรายงานอัลอิส
นาด อัลอาลีฮ์ () ทั้งนี้เพื่อนำข้อความหรือประโยชน์เพิ่มเติมในหะดีษมาใช้
ประโยชน์ในการกำหนดบทบัญญัติ อีกทั้งเพื่อช่วยให้เข้าใจความหมายของหะดีษให้ดียิ่งขึ้น หรือ
เพื่อสนับสนุนสายรายงานที่อ่อนแอให้มีความน่าเชื่อถือมากกว่าเดิม เช่นหนังสือ มุศตคฺร็อยญ์ อัล
อิสมาอิลียะฮ์ () เป็นหนังสือมุศตคฺร็อยญ์ ของตำราหะดีษเศาะหึ่หุอิมามอัลบุคอรีฮ์
หนังสือ มุศตคฺร็อยญ์ ออบีอะวานะฮฺ () เป็นหนังสือมุศตคฺร็อยญ์ ของตำราหะดีษ
เศาะหึ่หุอิมามมุสลิม

ปราชญ์บางท่านได้รวบรวมคำพูดของเศาะหะบะฮฺหรือคำพูดของตาบีอินเป็นตำรา
และเรียกตำราประเภทนี้ว่าตักรียญ์ เช่น หนังสือตักรียญ์ของอบูอุมัยยะฮฺ อัฎฎ็อรฎุฮียะฮ์²³

ปราชญ์หะดีษบางท่านได้ทำการคัดสรรหะดีษที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรดา
คณาจารย์ของเขา โดยจะรวบรวมหะดีษฆอริบ (สายรายงานเดี่ยว) ที่มีสถานะหะสันมาเป็นตำรา

²³ ท่านมีชื่อเต็มว่า มุฮัมมัด เบน อิบรอฮีม เบนมุสลิม อัลคุซาอียะฮ์ ท่านเป็นที่รู้จักกันในนาม อบูอุมัยยะฮฺ อัฎฎ็อรฎุฮียะฮ์ ท่านเป็นชาวเมืองบัฆดาต (แบกแดด) ท่านเสียชีวิตเมื่อปี.ศ. 273 (al-Dhahabiy,2001:13/91-93)

อิมาม อัคคาเราะกุนีย²⁴ เป็นผู้ริเริ่มงานเขียนแนวนี้โดยได้เขียนตำราหะดีษที่มีชื่อว่า อัลอัฟรอก วะ
 เฆาะรออิบ อัลหิซาน () และยังมีอิมามท่านอื่นๆอีกหลายท่าน

2.2.5 ยุคที่ห้า (จากอิญาเราะฮ์ศตวรรษที่ 6 ถึงปัจจุบัน)

เมื่อเข้าสู่อิญาเราะฮ์ศตวรรษที่ 6 การตัดครีจญ์มีแนวทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้นและเป็นไป
 ตามความหมายของการตัดครีจญ์ทางวิชาการหะดีษ คือการระบุที่มาของหะดีษว่าปราชญ์หะดีษท่าน
 ใดบ้างที่บันทึกหะดีษบทนี้ด้วยสายรายงานพร้อมทั้งระบุระดับของหะดีษว่าเชื่อถือได้เพียงใด ใน
 ยุคนี้มีนักปราชญ์ที่ได้แต่งตำราตัดครีจญ์ดังนี้

1. อุบบักร มุฮัมมัด เบ็น มุซา อัลฮาซิมีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.584 (อิญาเราะฮ์
 ศตวรรษที่ 6) ได้แต่งหนังสือ ตัครีจญ์ หะดีษ อัลมุฮัซซับ ลี อัชชีรอซีย์)
 ()

2. ซัมสุคดิน มุฮัมมัด เบ็น อะหมัด อัลมัคคิสิยฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.744 (อิญาเราะฮ์
 ศตวรรษที่ 8) ได้แต่งหนังสือ ตัครีจญ์ อะฮาดีษ อัลมุคตะศ็อร อัลกะบิรฺ ลี อิบน์ อัลฮาญิบ)
 ()

3. ญะมาลุดดีน अबดุลลอฮ์ เบ็น ยูซุฟ อัชชะยะละอียฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.762 (อิญา
 เราะฮ์ศตวรรษที่ 8) ได้แต่งหนังสือตัดครีจญ์หะดีษดังนี้
 - หนังสืออนศับ อรรอเยฮ์ ลี ตัครีจญ์ อะฮาดีษ อัลฮิคาเยฮ์)
 ()

- หนังสือตัดครีจญ์ อะฮาดีษ วะ อัลอาฮฺยา ฟี ตัฟตีร์ อัลกัซซาฟ)
 ()

4. บัครุดดีน มุฮัมมัด เบ็น อิบรอฮีม เบ็น ญะมาอะฮ์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.767 (อิญา
 เราะฮ์ศตวรรษที่ 8) ได้แต่งหนังสือ ตัครีจญ์ อะฮาดีษ อัชชะรหฺ อัลกะบิรฺ ลี อรรอฟีอียฺ)
 ()

²⁴ ท่านมีชื่อเต็มว่าอับดุลอะลี เบ็น อุมร์ เบ็น อะหมัด อัคคาเราะกุนียฺ ท่านเป็นชาว คาร กุญน ซึ่งเป็นตำบล
 หนึ่งในเมืองแบกแดด ท่านเป็นยอดปราชญ์วิชาหะดีษในยุคของท่าน ท่านได้แต่งตำราเกี่ยวกับหะดีษ มากมายเช่น
 สุนันอัคคาเราะกุนียฺ อัลอิลัล อัลมุตะนาฮิยะฮ์ เป็นต้น ท่านเสียชีวิตเมื่อปีฮ.ศ. 385(al-Asnawiy,1987:1/236)

5. อิสมาอีล เป็น อุมร์ เป็นกะซิบ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.774 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 8) ได้แต่งหนังสือ ตูหฺฟะฮฺ อัญญอลิบ บิ มะอฺริฟะฮฺ อะหาดีษ อัลมุคตะศ็อรฺ อิบน์ อัลฮาญิบ ()

6. มุหฺยิดดีน อับดุลกอดีร์ เป็น มุฮัมมัด อัลกูเราะซีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.775 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 8) ได้แต่งหนังสือ อัลอีนายะฮฺ บิ ตัจรียฺ อะหาดีษ อัลฮิคาเยฮฺ ()

7. บัรุดดีน อิบน์ บะฮาดีร์ อัลซัรกะซีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.794 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 8) ได้แต่งหนังสือตัจรียฺอะหาดีษดังนี้

- หนังสืออัยษะฮฺ อัลอิบรีซ ฟิ ตัจรียฺ อะหาดีษ ฟิ ตูหฺ อัลอะซีย ()

- หนังสืออัลมุตะบَّرฺ ฟิ ตัจรียฺ อะหาดีษ อัลมินฮาญ์ วะ อัลมุคตะศ็อร ()

8. ค็อครุดดีน มุฮัมมัด เป็น อิบรอฮีม อัลมุนาวิยฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.803 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 9) ได้แต่งหนังสือ อัลมะนาฮิจญ์ วะ อัตตะนาหิหฺ ฟิ ตัจรียฺ อะหาดีษ อัลมะศอบิหฺ ()

9. สิริอูดดีน อุมร์ เป็น อะลีเย์ เป็น มุลักกิน เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.804 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 9) ได้แต่งหนังสือตัจรียฺอะหาดีษดังนี้

- หนังสืออัลบัตร์ อัลมุนีร์ ฟิ ตัจรียฺ อัลอะหาดีษ วะ อัลอาฮารฺ อัลวากิอะฮฺ ฟิ อัซซัรฺ อัลกะบิร ()

- หนังสืออัลกุลาศ็อฮฺ อัลบัตร์ อัลมุนีร์ ()

- หนังสือตูลุฟะฮฺ อัลมุหาญญ์ อีลา อะหาดีษ อัลมุฮัซซับ ()

- หนังสือตัชกิเราะฮฺ อัลอัคยารฺ บิมา ฟิ อัลวะสิฎฺ มิน อัลอัคบาร ()

10. ชัยนุคติน อับครเราะหิม เป็น หุซัยนุ อัลอิรอเกีย เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.806 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 9) ได้แต่งหนังสือตำริจญ์หะดีษดังนี้

- หนังสือตำริจญ์ อะหาคีษ อัลอิหฺยาอ์ ลี อัลเมาะซาลีย ()

(

- หนังสืออัลมุญนีย อัน หัมลฺ อัลอัศฟาร ()

11. อิซซุดดีน มุฮัมมัด เป็น อับดุลอะซีซ เป็น ญะมาอะฮฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.819 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 9) ได้แต่งหนังสือ ตำริจญ์ อะหาคีษ อัซซุหฺ อัลกะบิร ()

(

12. อะหฺมัด เป็น อะลี เป็นหะญูร อัลอัศเกาะลानीยฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.852 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 9) ได้แต่งหนังสือตำริจญ์หะดีษดังนี้

- หนังสืออัตตลกีศ อัลหะบิร ()

- หนังสืออัลกาฟ อัซซาฟ ตำริจญ์ อะหาคีษ อัลกัซซาฟ ()

(

- หนังสืออัดดิรอยะฮฺ ฟิ ตำริจญ์ อะหาคีษ อัลอิดายะฮฺ ()

(

- หนังสืออนะตัจญ์ อัลอัฟการฺ บิ ตำริจญ์ อะหาคีษ อัลอัชการ ()

(

- หนังสือมูวาพะเกาะฮฺ อัลคุบรฺ อัลเกาะบรฺ ()

- หนังสือตำริจญ์ อะหาคีษ อัลมุคตะศ็อรฺ อัลกะบิรฺ ลี อิบนฺ อัลหาญิบ ()

(

13. ชัยนุคติน กอติม เป็น ก็อฏฏอบุฆอ อัลญุมาลียฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.879 (ฮิจญ์เราะฮ์ศตวรรษที่ 9) ได้แต่งหนังสือตำริจญ์หะดีษดังนี้

- หนังสืออัลอิกติยารฺ ลิตตะอาลีล อัลมุคตาร ()

- หนังสือตำริจญ์ อะหาคีษ ตัฟสิรฺ อบิลัยษฺ อัศสะมรฺก็อนดีย์ ()

(

- หนังสือตุหฺพะฮฺ อัลอะหฺยาอ์ บิมา ฟาตะ มิน ตำริจญ์ อัลอิหฺยาอ์ ()

(

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ อัลอะวาริฟ อัลมะอาริฟ ลี อัลสะสุวัรดีย ()

(

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ กันษ อัลอุศูล อิลา มะอูริพะฮิ อัลอุศูล ลี บัษคะวีย์

(

)

14. มุฮัมมัด เป็น อับดุลเราะหฺมาน อัลสะกะอวีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.902 (ฮิจญ์เราะฮฺศตวรรษที่ 10) ได้แต่งหนังสือตักศิลาหะดีษดังนี้

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ อัลอาดีลีน ลี อิบีนุอัยม ()

(

- หนังสือตักศิลา อัลอรับะฮิน อัลสุละมะยะฮฺ ()

15. อับดุลเราะหฺมาน เป็นอับบีบักรฺ อัลสุญญีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 911 (ฮิจญ์เราะฮฺศตวรรษที่ 10) ได้แต่งหนังสือตักศิลาหะดีษดังนี้

- หนังสืออัลอีนายะฮฺ ฟิ ตักศิลา อัลกิฟายะฮฺ ()

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ ชัรห อัลสะอัด ()

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ ชัรห อัลอะกออิด อันนุสะฟิยะฮฺ ()

(

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ ชัรห อัลมะวาकिฟ ()

- หนังสือตักศิลา อหาคีษ อัลมุวัฎฎะฮฺ ()

- หนังสืออัลอีนายะฮฺ ฟิ ตักศิลา อหาคีษ อัลฮิดายะฮฺ ()

(

- หนังสือฟะลัก อัลเศาะบาหฺ ฟิ ตักศิลา อหาคีษ อัลศิฮาหฺ ลี อัลญะฮะรีย ()

(

- หนังสือมะนาฮิล อัลเศาะฟา ฟิ ตักศิลา อัชชีฟา ลี อัลกอฎิยฺ อียาก ()

(

- หนังสืออนัษร อัลอะบิร ฟิ ตักศิลา อหาคีษ อัชชะรหฺ อัลกะบิร ()

(

16. อับดุลเราะฮฺอูฟ เป็น ตาญลอรฺฟิณ อัลมุनावีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.1031(ฮิจญ์เราะฮฺศตวรรษที่ 11) ได้แต่งหนังสือ อัลฟิถหฺ อัลสะมาวีย์ ()

17. อับดุลกอดีร์ อัลบัฆดาดีเย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.1093 ได้แต่งหนังสือตักรีจญ์หะดีษดังนี้

(-หนังสือตักรีจญ์ อะหาดีษ วะ อัลอาษารุ อัลละติ วะเราะคัต ฟิ ชัรหุ อัลกิฟายะฮุ)

(-หนังสือ ตักรีจญ์ อะหาดีษ อัลวาเกอะฮุ ฟิ อัคหุฟะฮุ อัลวัรฎิยะฮุ)

18. ชัมศุดดีน อบูอับดุลลอฮุ มุฮัมมัด เบ็น หะสัน (อิบน์มุฮัมมัด) เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 1175 (ฮิจญ์เราะฮุศตวรรษที่ 12) ได้แต่งหนังสือตักรีจญ์หะดีษดังนี้

(-หนังสือตุหะฮุ อรรอวีย์ ฟิ ตักรีจญ์ อะหาดีษ อัลบัยฎอวีย์)

(-หนังสืออัตตันกิต วะ อัลอิฟาคะฮุ ฟิ ตักรีจญ์ อะหาดีษ สะฟิรุ อัศสะอะอะฮุ)

2.2.6 การตักรีจญ์หะดีษในสมัยปัจจุบัน

ปัจจุบันนับว่าการตักรีจญ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาบทบัญญัติอิสลาม นักวิชาการ นักศึกษาและบุคคลทั่วไปต่างให้ความสำคัญในการอ้างอิงที่มาโดยเฉพาะกับหะดีษของท่านนบี ﷺ เนื่องจาก หนังสือและตำราที่ถูกเขียน โดยปราชญ์มุสลิมหลายท่านที่ยังไม่ได้รับการวิเคราะห์โดยเฉพาะหนังสือที่มีการอ้างหะดีษของท่านนบี ﷺ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ อะกิดะฮุ (หลักการเชื่อมั่น) ฟิกฮุ (ศาสนบัญญัติ) ตัฟสีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ประวัติศาสตร์ ฯลฯ เพื่อสนองตอบความต้องการของประชาชาติมุสลิมในเรื่องนี้มีนักวิชาการหะดีษร่วมสมัยหลายท่านที่อุทิศร่างกายและปัญญาเพื่อการตักรีจญ์หะดีษดั่งนักวิชาการที่ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างต่อไปนี้

ก.ชัยคุ อัลฆุมารีย์ (Sheikh al-Ghumārīy)²⁵ ปราชญ์ชาวโมร็อกโก ได้เขียนตำราเกี่ยวกับตักรีจญ์หะดีษหลายเล่ม ส่วนตำราตักรีจญ์ที่โดดเด่นมีดังต่อไปนี้

²⁵ ท่านมีชื่อเต็มว่า อะหมัด เบ็น มุฮัมมัด อัคคิติก อัลฆุมารีย์ อัลหะสะนีย์ ท่านเกิดที่ประเทศโมร็อกโกเมื่อปี

- 1.หนังสือฟิทธ อัลวัสฮาบ บิ ตัคริจญ์ อะหาดีษ มุสนัด อัชชีฮาบ)
 (หนังสือเล่มนี้เป็นตำราเล่มแรกที่เป็นผลงานด้านวิชาการของท่าน
 ซึ่งเป็นหนังสือตัคริจญ์หะดีษที่ปรากฏในตำรามุสนัด อัชชีฮาบ)
- 2.หนังสืออัลฮิดายะฮฺ ฟิ ตัคริจญ์ อะหาดีษ อัลบิคาเยฮฺ)
 (ซึ่งเป็นหนังสือตัคริจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือฟิถุ บิคาเยฮฺ อัลมุญญัตะฮิด วะ นิฮาเยฮฺ
 อัลมุกตะฮิด () ของอิบน์รุซด์²⁶)

ข.ชัยคุหัมมาด อัลอันศอรียฺ (Sheikh Ḥammād al-Anṣāriy)²⁷ เป็นนักวิชาการ
 หะดีษที่โดดเด่นแห่งเมืองมะดีนะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านได้เขียนตำราเกี่ยวกับหะดีษและ
 การตัคริจญ์หลายเล่ม เช่นหนังสือ สะบิล ัรรุซด์ ฟิ ตัคริจญ์ อะหาดีษ บิคาเยฮฺ อิบน์ รุซด์ ()
 (ซึ่งเป็นหนังสือตัคริจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือฟิถุ ที่
 ชื่อ บิคาเยฮฺ อัลมุญญัตะฮิด วะ นิฮาเยฮฺ อัลมุกตะฮิด () ของ อิบน์รุซด์
 นอกจากนี้ท่านยังได้ตัคริจญ์หะดีษอื่นๆอีกมากมายส่วนมากจะตีพิมพ์ในหนังสือเล่มเล็กๆ

**ค.ชัยคุมุฮัมมัด นาสิรุดดีน อัลอัลบานียฺ²⁸ (Sheikh Muḥammad Naṣir al-Dīn
 al-Albānīy)** เป็นนักวิชาการหะดีษผู้หนึ่งที่ทุ่มเทชีวิตของท่านกับการตรวจสอบความถูกต้องของ

ฮ.ศ. 1320 ท่านเป็นปราชญ์วิชาหะดีษท่านหนึ่ง ชีวิตของท่านเต็มไปด้วยภารกิจเผยแพร่ศาสนาและต่อสู้กับนัก
 ล่าถ่านิกมสมัยนั้น อย่างฝรั่งเศสและสเปน ท่านเคยถูกจับเข้าคุกถึงสองครั้ง และเคยถูกเนรเทศและถูกยึดทรัพย์
 ท่านเสียชีวิต เมื่อปีฮ.ศ. 1380 ที่กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ (<http://www.maroc-quran.com/vb/t10631.html>)

²⁶ ท่านมีชื่อเต็มว่า มุฮัมมัด เบ็น อะหมัด เบ็น มุฮัมมัด เบ็น อะหมัด เบ็นรุซด์ มีชื่อเรียกว่า อิบน์รุซด์ เกิดเมื่อปีฮ.
 ศ. 520 และเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 595 เป็นชาวเมืองกูรฎุบะฮฺ(คอโคบาร์ ประเทศสเปน) ท่านเป็นผู้พิพากษาที่เมืองนั้น
 ด้วย ท่านได้ศึกษาวิชาการแพทย์ วิชาฟิถุ วิชาตรรกะวิทยา ท่านได้แต่งตำรามากมาย ที่โดดเด่นคือ บิคาเยฮฺอัลมุญญ
 ตะฮิด (<http://www.muslimphilosophy.com/ei2/ei-ir.htm>)

²⁷ ท่านมีชื่อว่า หัมมาด เบ็น มุฮัมมัด อัลอันศอรียฺ ท่านสืบเชื้อสายจากเศาะหาบะฮฺ ที่ชื่อ สะอิด เบ็น สะอิด เบ็น อุ
 บาดะฮฺ อัลคอกษเราะญียฺ ชาวอันศอรฺ ท่านเกิดที่ เมือง ตาด มักกะฮฺ ประเทศมาลี แอฟริกาตะวันตก ปี ฮ.ศ. 1343
 แรกเริ่มท่านศึกษาศาสนาจากนักวิชาการในประเทศของท่านต่อมามีท่านเข้ามาศึกษาที่มักกะฮฺและมะดีนะฮฺ เมื่อ
 สำเร็จ ท่านได้เป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนที่มักกะฮฺ ต่อมาเป็นอาจารย์ที่กรุงริยาด และสุดท้ายท่านเข้าเป็นอาจารย์
 สอนที่มหาวิทยาลัยอิสลามแห่งมะดีนะฮฺจวบจนเกษียณ ท่านเสียชีวิต เมื่อ ปี ฮ.ศ. 1418
 (<http://islamport.com/w/amm/Web/1089/1.htm>)

²⁸ ท่านมีนามเต็มว่า มุฮัมมัด นาสิรุดดีน เบ็น อัลฮาญญ์ นุหฺ อัลอัลบานียฺ ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ.1333 ตรงกับ ค.ศ.
 1914 ที่เมืองอัชกูดาห์ ประเทศแอลบาเนีย ต่อมาครอบครัวท่านอพยพมาตั้งหลักที่ประเทศซีเรีย ท่านได้ศึกษา

หะดีษ เพื่อฟื้นฟูสุนนะฮ์ท่านนบี ﷺ ที่ถูกลืม ท่านได้เขียนตำราเกี่ยวกับตักรีจญ์มากมาย ดังเช่น
ต่อไปนี้

- 1.หนังสือ อิรวาอ์ อัลเมะลีด ฟี ตักรีจญ์ มะนารุ อัลสะบิล)
(
- 2.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ อัลมิชกาต อัลมะศอบีหฺ)
(
- 3.หนังสือ ซิลาต อัลญันนะฮ์ ฟี ตักรีจญ์ อัลสุนนะฮ์ ()
- 4.หนังสือ มอยะฮ์ อัลมะรอม ฟี ตักรีจญ์ อะหะดีษ อัลหะลาต วัล หะรอม)
(
- 5.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ อิศลาหฺ อัลมะสาญิด มิน อัลบิคอฺ วัล อะวาอิด)
(
- 6.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ อัลอิหฺติญาญฺ บิ อัลเกาะดร์ ()
(
- 7.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ ฟิกฮฺ อัลลีเราะฮ์ ()
- 8.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ ฝะฎออิต อัชชาม วะ อัคคิมัฮฺ)
(
- 9.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ มุชกิละฮ์ อัลฟิกร ()
- 10.หนังสือ ตักรีจญ์ อะหะดีษ อัลอิมาม ลี ชัยคุ อัลอิสลาม อิบน์ ตัยมียะฮ์)
(
- 11.หนังสือ อะด้า มา วะญับ มิน บะยาน วัลฎอ อัลวัลฎออิน ฟี เราะญับ)
(

ความรู้หลายแขนงแต่วิชาที่ท่านชื่นชอบคือ หะดีษ ท่านได้แต่งตำราเกี่ยวกับการตักรีจญ์หะดีษมากมาย ท่านเคยถูก
จับเข้าคุกถึงสองครั้งเนื่องจากทางรัฐบาลสังคมนิยมซีเรียมีความระแวงต่อนักวิชาการมุสลิม ท่านเคยเดินทางมา
สอนหนังสือที่มหาวิทยาลัยอิสลาม เมืองมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นระยะเวลาหนึ่งต่อมาในบั้นปลายชีวิต
ท่านได้อพยพมาอยู่ที่ประเทศจอร์แดน ท่านเสียชีวิตที่นั่น เมื่อวันที่เสาร์ ที่ 22 เดือน กุมภาพันธ์ปี 1420
ตรงกับ วันที่ 2 ตุลาคม 1999 (http://www.alalbany.net/albany_serah.php)

ง.ชัยคอบูอิสหาก อัลหุวัยนีย์

ชัยคอบูอิสหาก อัลหุวัยนีย์ (Abū Ishāq al- Ḥuwainīy)²⁹ นักวิชาการชาวอิิปต์ ท่านมีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับตำริจญ์หะดีษที่โดดเด่น เช่นหนังสือดังต่อไปนี้

1. หนังสือ ตักริจญ์ตัฟสิรฺ เป็น กะษีรฺ () เป็นหนังสือที่ตักริจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือตัฟซึรฺของอิบนุกะษีร
2. หนังสือ บัซล อัลอิหฺสฺน บิ ตักริจญ์ สุนัน อันนะสาลียฺ อภิ อับดุรเราะหฺมาน () เป็นหนังสือที่ตักริจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือหะดีษสุนันนะสาลียฺ
3. หนังสือ สัด อัลหาญะฮฺ อิลลา สุนัน เป็น มายะฮฺ () เป็นหนังสือที่ตักริจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือหะดีษสุนันอิบนุมาญะฮฺ

นอกจากนี้แล้วยังมีหนังสือตักริจญ์อื่นๆอีกหลายเล่มที่นักวิชาการและนักศึกษามุสลิมได้ทำการตักริจญ์เพื่อชี้แจงความถูกต้องแก่สังคมมุสลิม

2.3 ความสำคัญและประโยชน์ของการตักริจญ์

สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับอิสลาม โดยเฉพาะศึกษาหะดีษของท่านเราะซูล ﷺ การตักริจญ์เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะด้วยการตักริจญ์จะทำให้ผู้ศึกษารู้ถึงตัวบทที่ถูกต้องของหะดีษนบี ﷺ เนื่องจากหะดีษที่ถูกรายงานนั้นมีจำนวนมากและไม่มีนักวิชาการคนใดรับประกันว่าหะดีษทุกบทนั้นเป็นหะดีษเศาะหีหฺ (ถูกต้อง) เสมอไป มีหะดีษบางบทเป็นหะดีษฎะอ์ฟ (อ่อนแอ) บางหะดีษเป็นหะดีษเมาฎูอฺ(ถูกอุปโลกน์ขึ้นมา) ซึ่งไม่สามารถนำมาเป็นหลักฐานเพื่อยึดถือหรือปฏิบัติได้ ฉะนั้นผู้ที่ศึกษาความรู้เกี่ยวกับอิสลามอย่างลึกซึ้งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่เขาจะต้องรู้ถึงวิธีการตักริจญ์เพื่อจะได้แยกแยะระหว่างหะดีษที่ถูกต้องกับหะดีษที่ฎะอ์ฟ หรือเมาฎูอ์ เพื่อจะได้ไม่นำหะดีษที่ถูกปลอมแปลงขึ้นมาอ้างอิง โดยรู้เท่าไม่ถึงการ ซึ่งจะส่งผลเสียในหลายด้านตามมาภายหลัง

ผู้วิจัยสามารถสรุปประโยชน์ที่ได้จากการตักริจญ์ดังต่อไปนี้

²⁹ ท่านมีชื่อเต็มว่า ฮิญาซียฺ เป็น มุฮัมมัด เป็น ชะรีฟ เกิดเมื่อ ปี ฮ.ศ. 1375 ณ ประเทศอิิปต์ท่านเริ่มศึกษาวิชาหะดีษเมื่ออายุ 11 ขวบ และได้ศึกษาจากชัยคุมุฮัมมัดคณะญิบ อัลมุญีฮียฺในเรื่องฟิกฮฺมัฆฮับฮาฟิฮฺ ท่านได้ศึกษาจากชัยคุอัลอัลบานียฺผ่านตำราและงานเขียนจนชัยคุอัลอัลบานียฺชื่นชมในตัวท่านอย่างมาก ท่านได้เขียนตำรามากมาย โดยเฉพาะตำราเกี่ยวกับหะดีษ(<http://www.alheweny.org/new/play.php?catsmktba=661>)

1. สามารถทราบแหล่งที่มาของหะดีษว่ามีปราชญ์ท่านใดบ้างได้ทำการบันทึกในตำราของตน

2. สามารถทราบถึงสถานะหรือระดับของหะดีษได้

3. สามารถทราบส่วนที่มีการเพิ่มเติมหรือตัดทอนในฉบับหะดีษ

4. สามารถทราบถึงความหมายที่แท้จริงและจุดมุ่งหมายของหะดีษ

5. สามารถทราบถึงความแตกต่างในกระบวนการรายงาน

6. สามารถแก้ไขฉบับหะดีษจากการบิดเบือนหรือเกิดการผิดพลาดในการเขียนหรือบันทึกหะดีษ จนกว่าจะรับรู้ถึงฉบับที่ถูกต้อง

7. การตัด κρίญ์จะช่วยเหลือสร้างนิสัยและทักษะแก่ผู้ทำการตัด κρίญ์ ให้มีความชำนาญในการตรวจสอบและแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาด

8. สามารถทราบถึงข้อผิดพลาดของผู้ที่รายงานหะดีษ

2.4 วิธีการตัด κρίญ์หะดีษ

โดยทั่วไปแล้วหะดีษที่ปรากฏในหนังสือต่างๆจะอยู่ในรูปแบบดังนี้

1. หะดีษนั้นมีเพียงฉบับทางตอนเท่านั้น เนื่องจากว่าถูกตัดออกไปไม่ว่าฉบับที่ถูกตัดนั้นจะเป็นตอนต้นตอนกลาง หรือตอนท้ายก็ตาม

2. หะดีษนั้นรายงานด้วยความหมาย (ไม่ใช่จำนวนเดิม)

3. หะดีษนั้นมีสายรายงานที่สมบูรณ์ หรือ บางส่วนของสายรายงาน

4. หะดีษนั้นมีฉบับที่สมบูรณ์ แต่ปราศจากสายรายงาน หรืออาจจะระบุเพียงผู้บันทึกหะดีษเท่านั้น เช่น หะดีษนี้บันทึกโดยอัลบुकอรีย์ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบของหะดีษแล้ว จะพบว่าหะดีษนั้นมีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วน คือ สะนัศ (-“สายรายงาน”) และ มะตัน (-“ฉบับหะดีษ”)

วิธีการตัด κρίญ์ที่นิยมในหมู่นักวิชาการหะดีษนั้นมี 5 วิธีการดังต่อไปนี้

1. ตัด κρίญ์หะดีษโดยพิจารณาจากสายรายงาน

2. ตัด κρίญ์หะดีษโดยพิจารณาจากจำนวนหรือคำสำคัญ

3. ตัด κρίญ์หะดีษโดยพิจารณาจากเนื้อเรื่องและความหมายของหะดีษ

4. ตัด κρίญ์หะดีษโดยพิจารณาจากสภาพทั่วไปทั้งสายรายงานและจำนวน

5. ตัด κρίญ์หะดีษโดยใช้สารสนเทศ

2.4.1 ตักริษฐ์หะดีษโดยพิจารณาจากสายรายงาน

สภาพของสายรายงานที่ปรากฏทั่วไปในหนังสืออื่นที่ไม่ใช่หนังสือรวบรวมหะดีษของปราชญ์ผู้บันทึกหะดีษแล้วจะพบว่ามียุ่ 3 ลักษณะดังนี้

ก. มีสายรายงานที่สมบูรณ์ตั้งแต่ต้นสายถึงปลายสาย เช่น หะดีษที่บันทึกโดยอะหฺมัด(Ahmad,1313:2/442)

))

((

ความว่า “วะเกอิ ได้รายงานจาก อัลอะอุมัษ จาก อับศอลิหฺ จาก อับสูรียเราะฮฺ กล่าวว่าคุณเราะฮฺ กล่าวว่าคุณสาบานด้วยผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ แท้จริงพวกท่านจะไม่ได้เข้าสวรรค์จนกว่าพวกท่านจะศรัทธาเสียก่อน พวกท่านจะยังไม่ศรัทธาจนกว่าพวกท่านจะรักซึ่งกันและกัน จากนั้นท่านนบี ﷺ กล่าวว่า จะเอาไหมฉันจะแนะนำการกระทำสิ่งหนึ่งซึ่งเมื่อพวกท่านได้ปฏิบัติแล้วพวกท่านจะเกิดความรักซึ่งกันและกัน คือการแผ่สลาม”

สายรายงานนี้จะระบุชื่อผู้รายงานหะดีษตั้งแต่ ผู้ที่อิมามอะหฺมัดบันทึกหะดีษจากเขา คือ วะเกอิ จนถึงเศาะหาบะฮฺผู้รายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ คือ อับสูรียเราะฮฺ สายรายงานนี้ถือว่าสมบูรณ์

ข. มีสายรายงานเฉพาะบางส่วนบางช่วงเท่านั้น เช่น

))

((

ความว่า “อับศอลิหฺ ได้รายงานจาก อับสูรียเราะฮฺ กล่าวว่าคุณเราะฮฺ กล่าวว่าคุณสาบานด้วยผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ แท้จริงพวกท่านจะไม่ได้เข้าสวรรค์จนกว่าพวกท่านจะศรัทธาเสียก่อน พวกท่านจะยังไม่ศรัทธาจนกว่าพวกท่านจะรักซึ่งกันและกัน จากนั้นท่านนบี ﷺ กล่าวว่า จะเอาไหมฉันจะแนะนำการกระทำสิ่งหนึ่งซึ่งเมื่อพวกท่านได้ปฏิบัติแล้วพวกท่านจะเกิดความรักซึ่งกันและกัน คือการแผ่สลาม”

ในสายรายงานนี้จะระบุชื่อของผู้ที่รายงานจากเศาะหาบะฮฺ คือ อับศอลิหฺ จากอับสูรียเราะฮฺ ซึ่งเป็นสายรายงานที่ไม่สมบูรณ์เนื่องจากระบุสายรายงานเฉพาะบางส่วนเท่านั้น

ค. สายรายงานนั้นมีเฉพาะชื่อของเศาะหาบะฮ์หรือผู้รายงานสูงสุดเท่านั้น เช่น

ﷺ

))

((

ความว่า “จาก อนุสุร็อยเราะฮ์ กล่าวว่า ท่านเราะฮ์ลุล ﷺ กล่าวว่า ขอสาบานด้วยผู้ที่ชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ แท้จริงพวกท่านจะไม่ได้เข้าสวรรค์จนกว่าพวกท่านจะศรัทธาเสียก่อน พวกท่านจะยังไม่ศรัทธาจนกว่าพวกท่านจะรักซึ่งกันและกัน จากนั้นท่านนบี ﷺ กล่าวว่า จะเอาไหมฉันจะแนะนำการกระทำสิ่งหนึ่งซึ่งเมื่อพวกท่านได้ปฏิบัติแล้วพวกท่านจะเกิดความรักซึ่งกันและกัน คือการแผ่สลาม”

ในสายรายงานนี้จะระบุชื่อของเศาะหาบะฮ์ คือ อนุสุร็อยเราะฮ์ เท่านั้น

ในการตัดริจฎ์หะดีษเพื่อทราบถึงสายรายงานที่สมบูรณ์จะต้องอาศัยหนังสือ 4 ประเภทดังนี้

ก. หนังสือประเภทอิฎรอฟ

ข. หนังสือประเภทมุสนัด

ค. หนังสือประเภทมุญัหม

ง. หนังสือประเภทประวัติศาสตร์หรือชีวประวัติบุคคลที่มีสายรายงาน

ก. หนังสือประเภทอิฎรอฟ

อิฎรอฟ อัลหะดีษ () คือ บางส่วนของสำนวนหะดีษที่สามารถบ่งชี้ถึงตัวบทหะดีษที่สมบูรณ์ได้ เช่นเมื่อกกล่าวว่า “หะดีษ กุลลุกุม รออิน” () หมายถึงหะดีษที่มีสำนวนที่สมบูรณ์ดังนี้

))

((

ความว่า “ท่านทั้งหลายมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและท่านทั้งหลายจะถูกสอบสวนเกี่ยวกับปฏิบัติหน้าที่ของท่าน ผู้นำมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบและจะถูกสอบสวนเกี่ยวผู้ที่อยู่ภายใต้การนำของเขา ชายผู้เป็นสามีมีหน้าที่ต้องดูแลและรับผิดชอบและจะถูกสอบสวนเกี่ยวผู้ที่อยู่ภายใต้การดูแลของเขา ส่วนสตรีผู้เป็นภรรยา มีหน้าที่ต้องดูแลบ้านสามีและจะถูกสอบสวนเกี่ยวผู้ที่อยู่ภายใต้

การดูแลของเขา คนรับใช้มีหน้าที่ต้องดูแลทรัพย์สินของนายและจะถูกสอบสวนเกี่ยวกับปฏิบัติหน้าที่ของเขา” บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ (al-Bukhārī, 1979:1/28) และมุสลิม (Muslim, 1996:3/1459)

เมื่อมีการกล่าวอฎุรอฟหะดีษของบทหนึ่งบทใดแล้วปราชญ์วิชาหะดีษจะทราบว่ามีหมายถึงหะดีษอะไร โดยไม่ต้องนำหะดีษที่มีสำนวนสมบูรณ์มาแสดงไว้

หนังสืออฎุรอฟ คือหนังสือที่รวบรวมหะดีษที่เศาะหะบะฮ์ได้รายงานโดยแยกไว้เป็นส่วนๆเช่นเดียวกับหนังสือมุสนัด แต่จะแตกต่างกันตรงที่หนังสืออฎุรอฟจะกล่าวเฉพาะบางส่วนของหะดีษ ส่วนมุสนัดนั้นจะกล่าวด้วยบทหะดีษอย่างสมบูรณ์

ผู้แต่งหนังสืออฎุรอฟจะเรียงลำดับอฎุรอฟในหนังสือแยกเป็นสายรายงานของบรรดาเศาะหะบะฮ์ต่างๆ เรียงตามพยัญชนะอาหรับ ตัวอย่างหนังสืออฎุรอฟที่โดดเด่น

1. หนังสือ คูหะฟะฮ์ อัลอัซรอฟ บิ มะอฺริฟะฮ์ อัลอฎุรอฟ)
(โดย อัลมิซซีย์³⁰)
2. หนังสือ อิตติหาฟ อัลมุสเราะฮ์ บิ อฎุรอฟ อัลอะชะเราะฮ์)
(โดย อิบน์หะญูร อัลอัศเกาะลานีย์)

ตำริจญ์โดยใช้หนังสือประเภทอัลอฎุรอฟ

โดยทั่วไปแล้วหนังสืออฎุรอฟจะเรียงลำดับเศาะหะบะฮ์ตามลำดับพยัญชนะอาหรับ ส่วนเศาะหะบะฮ์ที่รายงานหะดีษมากก็จะเรียงผู้รายงานต่อจากเขาตามลำดับพยัญชนะอาหรับเช่นกัน ดังนั้นในการตำริจญ์ด้วยการใช้หนังสืออฎุรอฟผู้ตำริจญ์นั้นต้องรู้สายรายงานหรือบางส่วนของสายรายงาน โดยเฉพาะชื่อของเศาะหะบะฮ์และตาบิอินผู้รายงานหะดีษ หากเศาะหะบะฮ์ท่านใดที่รายงานหะดีษน้อยก็ให้รู้ชื่อของเขาก็เพียงพอแล้ว ส่วนหนังสือประเภทอฎุรอฟที่ผู้วิจัยใคร่ยกตัวอย่างในการตำริจญ์ คือ

- หนังสือ คูหะฟะฮ์ อัลอัซรอฟ บิ มะอฺริฟะฮ์ อัลอฎุรอฟ)
(ของอัลมิซซีย์ ซึ่งบรรจุอฎุรอฟหะดีษจากหนังสือหะดีษทั้งหกเล่ม³¹ ผู้เขียนได้

³⁰ ท่านมีชื่อเต็มว่า ยูซุฟ บิน อับดุลเราะหฺมาน อัลกุฏออีฮ์ อัลกัลบีย์ อัลมิซซีย์ มีฉายานามว่า อับู หัจญัจ ท่านเกิดที่เมืองหะลับ(อเลบโป-ซีเรียในปัจจุบัน) เมื่อปี ฮ.ศ. 654 ท่านเติบโตที่เมือง อัลมิซซะฮ์ ใกล้กับกรุงดามัสกัส ท่านได้ศึกษาหาความรู้ ณ ประเทศต่างๆ จนมีคุณาจารย์เป็นมากมาย อย่างเช่น อิบน์ตุฏมียะฮ์ อัยษะฮะบีย์ และ ตะกีฮ์ อัสนุกีย์ เป็นต้น ผลงานที่โดดเด่นของท่านอีกเล่มคือ ตะฮะอิม อัลกะมาล ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 742 (al-Zirikly,1999:8/236)

³¹ หนังสือหะดีษทั้งหกเล่มประกอบด้วย ตำราหะดีษเศาะหะบะฮ์ของอัลบุคอรีย์และ มุสลิม ตำราสุนันของอาบูดาูด ตำราอัลญามิฮ์ของอัตติรมิซีย์ ตำราสุนันอัศศุฆรอและกุบรอของอันนะสาอีฮ์ สุนันอิบน์มาญะฮ์ นอกจากนี้ใน

เรียงลำดับโดยเอาสะหาบะฮะฮุอ่าวุโสและสำคัญขึ้นก่อน จากนั้นเรียงตามอัลกุนยะฮุ³² หรือฉายา
นามจากนั้นผู้ที่ถูกพาดพิงยังชื่อบิดาหรือปู่ของเขา จากนั้น สะหาบะฮะฮุฮุอิรนาม จากนั้นผู้ที่รู้จักกัน
ด้วยอัลกุนยะฮุ จากนั้นผู้ที่นำหน้าชื่อด้วยคำว่า อิบนู (บุตร) จากนั้นสะหาบะฮะฮุฮุอิญ จากนั้น
ผู้รายงานนิรนามจากผู้รายงานนิรนาม จากนั้นสะหาบะฮะฮุฮุอิญที่นิรนามจากสะหาบะฮะฮุฮุฮุอิญที่นิร
นาม และปิดท้ายเล่มหนังสือด้วยอฎุรอฟของคำพูดสะหาบะฮะฮุ คำพูดของตาบิอินและคำพูดของ
บุคคลรุ่นต่อมาจากตาบิอิน

วิธีการตัดริจญ์หะดีษจากหนังสือ ตูหฟะฮุ อัลอัรรอฟ บิ มะอริฟะฮุ อัลอฎุรอฟ
()

ขั้นตอนที่ 1 พิจารณาคนที่สายรายงานว่าสะหาบะฮะฮุที่รายงานหะดีษนั้นมีชื่ออะไร
ชื่อของเขาเริ่มต้นด้วยพยัญชนะใด

ขั้นตอนที่ 2 หากพบว่าสะหาบะฮะฮุผู้เป็นคนที่รายงานหะดีษจำนวนมาก อย่าง
ท่านอบูสุร็อยเราะฮะฮุ หรือ อะนัส เป็นมาลิก ผู้ตัดริจญ์ต้องดูที่ชื่อของผู้รายงานต่อจากสะหาบะฮะฮุว่า
เริ่มต้นด้วยพยัญชนะใด จากนั้นก็ค้นหาชื่อนั้นต่อจากชื่อของสะหาบะฮะฮุ หากเป็นบุคคลมุบฮัม (นิร
นาม) ก็ให้ดูที่หมวด สะหาบะฮะฮุฮุอิรนามและดูว่าตาบิอินท่านใดที่รายงานต่อจากเขา

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อเราพบหะดีษที่ต้องการตัดริจญ์แล้ว จะเห็นว่า ผู้แต่ง (อัลมิชชีฮ์)
ได้ทำสัญลักษณ์ในตำราของท่านด้วยคำว่า () หะดีษ³³ จากนั้นท่านก็จะนำอฎุรอฟสำนวน
หะดีษแสดงไว้ พร้อมกับนำเสนอสายรายงานที่ปราชญ์ผู้บันทึกหะดีษได้รายงานมา จากนั้นท่านก็
จะบอกว่าหะดีษดังกล่าวนี้มีกล่าวไว้ในบทใดบ้างในตำราหะดีษต่างๆ

หนังสือนี้อัลมิชชีฮ์ยังได้ผนวกสายรายงานจากหนังสือ อัชชะมาอิล อัลมุหัมมะดียะฮุ ของอัดดิมิชีฮ์ อะมัด อัลเยาว์ม
วะ อัลลัฎยะฮุ ของอันนะสาอีย์ อัลมะรอสิลของอบูดาวูด

³² ชื่อที่นำหน้าด้วยคำว่า ออบู ซึ่งแปลว่าพ่อ เช่นอบูสลมาน หมายถึงพ่อของสลมาน เป็นธรรมเนียมในการเรียกชื่อ
ในหมู่ชาวอาหรับตั้งแต่โบราณจวบปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งเพื่อให้เกิดการแก่ผู้ที่ถูกเรียกทั้งนี้เพื่อเลี่ยงการเรียกชื่อจริงที่
ทำให้ดูว่าแข็งกระด้าง โดยเฉพาะกับผู้ที่อ่าวุโสกว่า

³³ อัลมิชชีฮ์จะใช้อักษรย่อกำกับในการตัดริจญ์ดังนี้ เคาฮ์ () หมายถึงมีกล่าวในตำราเศาะหีฟะฮ์ของอัลบุกอริฮ์ ,
เคาฮ์ ตาอ์ () คืออัลบุกอริฮ์ได้บันทึกในหะดีษตะอ์ลิก, มีม () ตำราเศาะหีฟะฮ์มุสลิม, ดาล () คือตำรา
สุนันของอบูดาวูด, มีม ดาล () คือตำราอัลมะรอสิลของอบูดาวูด, ตาอ์ () คือตำราสุนันของอัดดิมิชีฮ์,
ตาอ์ มีม () คือตำราอัชชะมาอิลของอัดดิมิชีฮ์, ลีน () คือตำราสุนันของอันนะสาอีย์, ลีน ยาอ์ () คือ
ตำราอะมัด อัลเยาว์ม วัลลัฎยะฮุ ของอันนะสาอีย์, กอฟ () คือตำราสุนันของอิบนุมะญะฮุ

ตัวอย่างวิธีการการตัดร็จญ์โดยใช้หนังสือหะฟะฮ์ อัลอัซรอฟ³⁴

เมื่อบุคคลหนึ่งจะทำการตัดร็จญ์หะดิสบทหนึ่งที่มีสายรายงานสมบูรณ์ ดังเช่นหะ
ดิสต่อไปนี้

))

((...

ขั้นตอนที่ 1 พิจารณาผู้ที่สายรายงานว่าเศาะหาบะฮ์ที่รายงานหะดิสนี้มีชื่ออะไร
ในสายรายงานนี้ปรากฏว่าเศาะหาบะฮ์มีชื่อว่า อะนัส เป็น มาลิก رضي الله عنه () ซึ่งท่านเป็น
เศาะหาบะฮ์ผู้รายงานหะดิสจำนวนมาก

ขั้นตอนที่ 2 พิจารณาผู้ที่ผู้รายงานต่อจากท่านอะนัส ปรากฏว่ามีสองท่าน คือมุหัม
มัด เป็นอัลมุนกะดिर และอิบรอฮีม เป็น มัยสะเราะฮ์ ()
จากนั้นก็ให้เลือกชื่ออิบรอฮีม ค้นหาก่อนเพราะขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ อะลิฟ() ซึ่งเป็นพยัญชนะแรก
ของภาษาอาหรับแล้วก็ค้นหาจนพบหะดิส

ขั้นตอนที่ 3 เมื่อพบหะดิสที่ต้องการตัดร็จญ์แล้ว ปรากฏว่าหะดิสนั้นท่านอัลมิช
ซีฮ์ผู้แต่งได้เขียนเป็นอักษรย่อกำกับดังนี้ ซึ่งหมายถึง หะดิสนี้ถูกบันทึกโดย อัลบุคอ
รีย์ มุสลิม อับูดาวูด อัตติรมิซีย์ และอันนะสไอย์ จากนั้นท่านก็จะระบุอัญรอฟของหะดิสนี้ และจะ
ทำการแจกแจงสายรายงานตามอักษรย่อที่ได้เขียนกำกับไว้แต่แรกดังนี้

:

หมายถึง บันทึกโดยอัลบุอรีย์ ใน กิตาบ อัศเศาะลาฮ์ มีสายรายงาน จาก อับู
นุอัยม จาก สุฟยาน จาก มุหัมมัด เป็นอัลมุนกะดिर และอิบรอฮีม เป็น มัยสะเราะฮ์ ทั้งสอง
ท่านนี้รายงานจากอะนัส

:

หมายถึงบันทึกโดยมุสลิม ในกิตาบเดีวกัน(อัศเศาะลาฮ์) มีสายรายงาน
จาก สะอิด เป็น มัสนูร

:

³⁴ รูปภาพตัวอย่างหนังสือหะฟะฮ์ในภาคผนวก

หมายถึงบันทึกโดยอบูดาอูด ในกิตาบเดียวกัน(อัศเศาะลาฮฺ) มีสายรายงาน
จาก ชุฮัยรฺ เป็น ฮัรบ

หมายถึงบันทึกโดยอัคริมิซีย์ และนะสาอีย์ในกิตาบเดียวกัน(อัศเศาะลาฮฺ)
มีสายรายงานจาก กุฎัยบะฮฺ

ทั้งสามท่านที่กล่าวมา (สะอิด เบน มัสนูรฺ , ชุฮัยรฺ เบน ฮัรบ และกุฎัยบะฮฺ) ต่างก็
รายงานมาจาก สุฟยาน เบน อุยัยนะฮฺ จากทั้งสองท่าน(มุหัมมัด เบนอัลมุญกะดिरฺ และอิบรอฮีม เบน
มัษเราะฮฺ) และอัคริมิซีย์ได้กล่าวว่าหะดีษนี้มีสถานภาพที่เศาะหีหฺ

ผู้ตรวจทาน () หนังสือคูหะฮฺ อัลอัชรอฟ ได้อธิบายรายละเอียดที่มาของ
หะดีษเพิ่มเติมในวงเล็บ นอกจากนี้ผู้ตรวจทานยังจัดทำหนังสือ อัลกัซซาฟ () เสมือนเป็น
คู่มือในการสืบค้นจากหนังสือเล่มนี้ ผู้ตรวจทานอธิบายรายละเอียดเพิ่มเติม ถึงฉบับพิมพ์หนังสือ
หะดีษต่างๆของสำนักพิมพ์ที่ยึดถือในการสร้างฐานข้อมูล และยังระบุชื่อของباب ที่ผู้ตรวจทาน
กล่าวในหนังสือคูหะฮฺเฉพาะหมายเลขเท่านั้น จึงทำให้สะดวกในการค้นหาที่มาของหะดีษ
ถึงแม้ว่าฉบับพิมพ์ของหนังสือจะต่างกันก็ตาม

ข. หนังสือประเภทมุสนัด

มุสนัด () ความหมายเชิงภาษาหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่พาดพิงไปยังอีกสิ่ง
หนึ่ง (Ibn Manzūr,1994 : 6/387) ความหมายของมุสนัดทางวิชาการหะดีษคือ การรวบรวมสาย
รายงานของเศาะหะบะฮฺต่างๆโดยแยกเป็นรายบุคคลมารวมในที่เดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงสถานภาพ
หรือระดับของหะดีษนั้นๆ หนังสือมุสนัดที่โดดเด่นมีดังนี้

1. มุสนัดอะบิดาอูด อัญญาอะยาลิสีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 204)

(

2. มุสนัด อัลหุหมัยดีศ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 219 ()

3. มุสนัด อิสฮาก เบน รอฮูยะฮฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 238 ()

4. มุสนัดอิมาม อะหมัด เบน หันบัล เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 241

(

5. มุสนัด อับดุล เบน หุหมัยดฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 249 ()

6. มุสนัด อปียะอูลา อัลเมาลิสีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 307 ()

ตักริจญ์โดยใช้หนังสือมุสนัดต่างๆ

การตักริจญ์จากหนังสือมุสนัดหรือมุญัหมันั้น ผู้ทำการตักริจญ์ต้องทราบชื่อของเศาะหาบะฮฺ จากนั้นให้ค้นหาหะดีษในหมวดของเศาะหาบะฮฺคนดังกล่าว ส่วนมุญัหมัจะเรียงตามชื่ออาจารย์ของผู้แต่งหนังสือมุญัหมันั้น ดังนั้นผู้ทำการตักริจญ์ต้องทราบชื่ออาจารย์ผู้แต่งก่อนเพื่อสะดวกในการค้นหาหะดีษที่อาจารย์คนนั้นได้รายงานไว้

ค. หนังสือประเภทมุญัหมั

มุญัหมั คือตำราที่รวบรวมหะดีษตามลำดับชื่อ ของเศาะหาบะฮฺ ชื่ออาจารย์ของผู้แต่ง หรือชื่อเมืองต่างๆ โดยส่วนใหญ่จะเรียงตามพยัญชนะอาหรับ หนังสือประเภทนี้จะคล้ายกับหนังสือประเภทมุสนัด หนังสือมุญัหมัที่โดดเด่นมีดังนี้

1. อัลมุญัหมั อัลกะบิร () ของอิฏเฏาะบะรอนีย์³⁵ ซึ่งผู้แต่งได้เรียบเรียงรายชื่อเศาะหาบะฮฺตามพยัญชนะอาหรับ แต่จะนำเอาบรรดาเคาะลีฟะฮฺผู้ทรงธรรมทั้งสี่ขึ้นก่อน จากนั้นต่อด้วยเศาะหาบะฮฺสิบท่านที่นบี ﷺ รับรองว่าเป็นชาวสวรรค์ ทั้งนี้เพื่อให้เกียรติแก่ท่านเหล่านั้น ส่วนสายรายงานของอบูฮุร็อยเราะฮฺผู้แต่งได้เขียนแยกไว้ต่างหากโดยมิได้กล่าวในหนังสือเล่มนี้

2. อัลมุญัหมั อัลเอาสิฏ () โดยอิฏเฏาะบะรอนีย์เช่นกัน ผู้แต่งได้เรียบเรียงชื่ออาจารย์ของเขาตามพยัญชนะอาหรับ

3. อัลมุญัหมั อัลเศาะฆิร () โดยอิฏเฏาะบะรอนีย์เช่นกัน ผู้แต่งได้เรียบเรียงชื่ออาจารย์ของเขา แต่จะเน้นอธิบายวันเดือนปีของการฟังหะดีษจากอาจารย์ของผู้แต่งเอง

ตักริจญ์โดยใช้หนังสือประเภทมุญัหมั

การตักริจญ์จากหนังสือประเภทนี้มีวิธีเช่นเดียวกับการตักริจญ์โดยใช้หนังสือมุสนัดต่างๆ

ง. หนังสือประเภทประวัติศาสตร์หรือชีวประวัติบุคคลที่มีสายรายงาน

หนังสือประเภทนี้ไม่ใช่หนังสือหะดีษ โดยเฉพาะ แต่เป็นหนังสือที่บันทึกชีวประวัติบุคคลพร้อมทั้งรวบรวมหะดีษที่บุคคลนั้นๆ ได้รายงานพร้อมระบุสายรายงาน ในหนังสือประเภทนี้จึงมีหะดีษและอะษัรบรรจุอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง ดังเช่นหนังสือต่อไปนี้

³⁵ ท่านมีชื่อเต็มว่า อบู อัลกอสิม สุไลมาน บิน อะหมัด บิน อัยยูบ อัลลัคมีย์ อัชชามิย์ อิฏเฏาะบะรอนีย์ เกิดที่เมืองอักกา (ปัจจุบันอยู่ปาเลสไตน์) ปี ฮ.ศ. 260 ท่านเป็นนักปราชญ์หะดีษที่มีชื่อเสียงเป็นเจ้าของตำรามุญัหมัทั้งสามเล่ม ท่านเสียชีวิต เมื่อปี ฮ.ศ. 442 (al-Dhahabī, 2001: 16/119-136)

1. ัญญาะกะกอฏ อัลกุบรอ () โดย มุฮัมมัด เป็น สะอัด³⁶
2. หิลยะฮ์ อัลเอาเลียฮ์ () โดย อับดุลอัยม์ อัลอัศบะฮานีย์³⁷
3. ตารีก บัฆดาต () โดย เคาะฎิบอัลบัฆดาดีฮ์³⁸

ต้คริจญ์โดยใช้หนังสือประเภทประวัติศาสตร์หรือชีวประวัติบุคคลที่มีสายรายงาน การค้นหาสามารถทำได้โดยการดูที่ประวัติของเศาะหาบะฮ์ ตาบิอิน หรือผู้รายงานหะดีษอื่นๆที่ถูกบันทึกในหนังสือประเภทนี้ในประวัติของบุคคลดังกล่าวอาจจะพบหะดีษที่เขารายงานรวมอยู่ด้วย หรืออีกวิธีหนึ่งคือการดูสารบัญหรือดัชนีสำนวนหะดีษที่ผู้แต่งหรือผู้วิเคราะห์หนังสือทำขึ้นมาเพื่อสะดวกในการค้นหาหะดีษ

2.4.2 ต้คริจญ์หะดีษโดยพิจารณาถึงสำนวน

ในการต้คริจญ์ด้วยวิธีนี้สามารถต้คริจญ์ได้ 2 วิธี ดังนี้

ก. ต้คริจญ์หะดีษโดยพิจารณาถึงวรรคแรก

ข. ต้คริจญ์หะดีษโดยพิจารณาถึงคำสำคัญหรือคำที่โดดเด่นในตัวบท

ก. ต้คริจญ์หะดีษโดยพิจารณาถึงต้นสำนวน

ในการต้คริจญ์ด้วยวิธีนี้สามารถแบ่งวิธีย่อยอีก 2 วิธี

ก. แยกหะดีษเป็น 2 ประเภท คือหะดีษที่เป็นคำพูด และหะดีษที่เป็นการกระทำของท่านเราะฮูล ﷺ ตัวอย่างการต้คริจญ์ด้วยวิธีนี้ คือหนังสือ ญุมฮุ อัลญะวามิฮุ () โดย อิมามอัศสุญญีย์ ผู้แต่งจะเรียงลำดับหะดีษที่เป็นคำพูดโดยคำนึงถึงสำนวนแรก และจะเขียนคำย่อผู้

³⁶ ท่านมีชื่อเต็มว่าอับดุลลอฮ์ มุฮัมมัด เป็น สะอัด เป็น มะนีอ์ อัลบัฆดาดีฮ์ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 168 ท่านเป็นผู้เขียนหนังสือให้แก่อัสลามิฮ์ ท่านเองก็แต่งตำรามากมาย ที่โดดเด่นก็คือ หนังสือ ัญญาะกะกอฏ อัลกุบรอ ท่านเสียชีวิต ที่กรุงแบกแดดเมื่อ ปีฮ.ศ. 230 มีสิริอายุรวม 62 ปี (al-Dhahabī, 2001:10/664)

³⁷ ท่านมีชื่อเต็มว่า อะหมัด เป็น อับดุลลอฮ์ เป็นอะหมัด อัลมิสรอนีย์ อัลอัศบะฮานีย์ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 336 ท่านได้แต่งตำรามากมาย เช่น มุญญิมของคณาจารย์ของท่าน ตารีกอัศบะฮาน หิลยะฮ์ อัลเอาเลียฮ์ ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 430 มีสิริอายุรวม 94 ปี (ibid:17/453-464)

³⁸ ท่านมีชื่อเต็มว่า อะหมัด เป็น อะลีฮ์ เป็น ษาบิต อัลบัฆดาดีฮ์ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 392 บิดาของท่านเป็นเคาะฎิบประจำหมู่บ้าน ท่านเป็นนักปราชญ์หะดีษที่ท่องจำหะดีษมากมาย อีกทั้งยังเป็นผู้วิพากษ์ผู้รายงานหะดีษอีกด้วย ท่านแต่งตำราประมาณ 50 กว่าเล่ม ท่านเสียชีวิตที่เมืองอัศบะฮาน เมื่อปี ฮ.ศ. 465 รวมสิริอายุ 73 ปี (ibid:18/270-296)

บันทึกและเสาะหาบะฮะฮ์รายงาน ส่วนหะดีษที่เป็นการกระทำผู้เขียนจะเรียงตามมุสนัดเสาะหาบะฮะฮ์ โดยเรียงตามลำดับพหุชนะอาหรับ นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำอิฎร็อฟและคำย่อของผู้บันทึกหะดีษ

ข. เรียงลำดับหะดีษตามพหุชนะแรก โดยจะนำเอาเฉพาะประโยคแรกของหะดีษ มาเรียงเป็นสารบัญญ ตามลำดับพหุชนะอาหรับ ตัวอย่างในการตัดครีจญ์ด้วยวิธีนี้คือ หนังสือตัสดีค อัลเกาส์ () โดยอิบนิหะญัวร์ อัศเศาะลาญีย์

ข.ตัดครีจญ์หะดีษโดยพิจารณาถึงคำสำคัญในตัวบท

การตัดครีจญ์ด้วยวิธีนี้เป็นที่นิยมในหมู่นักวิชาการ นักศึกษาและบุคคลทั่วไป เพราะการตัดครีจญ์ด้วยวิธีนี้ไม่สลับซับซ้อนมากนัก ในการตัดครีจญ์ด้วยวิธีนี้ผู้ทำการตัดครีจญ์ต้องสังเกตว่า ในหะดีษมีคำใดบ้างที่เป็นคำสำคัญ เป็นศัพท์สำคัญ หรือคำที่โดดเด่น เมื่อได้คำดังกล่าว แล้วผู้ทำการตัดครีจญ์ก็สามารถไปค้นหาในหนังสือครรชนีหะดีษ

หนังสือที่ใช้ในการตัดครีจญ์ด้วยวิธีนี้คือ หนังสือ อัลมูอญัม อัลมุฟัสซรอฮ์ ลี อัลฟาซ อัลหะดีษ อันนะบาวีย์ () โดยมีชื่อเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Concordance et Indices de la tradition musulmane” ซึ่งเป็นผลงานทางวิชาการอันล้ำค่าที่กลุ่มนักบูรพาคติผลิตออกมา โดยมี เอ.เจ. เวนสิงค์ (A.J. Wensink)³⁹ เป็นบรรณาธิการและมีนักวิชาการมุสลิมเข้าร่วมผลิตงานสำคัญชิ้นนี้ด้วย ท่านคือ อูสตาซ มุฮัมมัดฟุอัด อับดุลบากีย์⁴⁰ ชาวอียิปต์

2.4.3 ตัดครีจญ์หะดีษโดยพิจารณาถึงเนื้อเรื่องและความหมายของหะดีษ

การตัดครีจญ์ด้วยวิธีนี้จะพิจารณาถึงเนื้อเรื่องของหะดีษว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องใด เช่น เป็นหะดีษเกี่ยวกับฟิกฮ์ (ศาสนบัญญัติ)ประวัติศาสตร์ มารยาท เป็นต้น เมื่อทราบว่าตัวบทหะดีษนั้น

³⁹ ท่านมีชื่อเต็มว่า Arent Jan Wensinck เกิดเมื่อปี ค.ศ. 1882 เสียชีวิตเมื่อ ค.ศ. 1939 นักบูรพาคติชาวฮอลแลนด์ ท่านเป็นอาจารย์สอนภาษาอาหรับที่มหาวิทยาลัยเลเดน (Lieden University) ประเทศเนเธอร์แลนด์ ท่านเคยเดินทางไปประเทศอาหรับหลายประเทศ เช่น อียิปต์ ซีเรีย เลบานอน เป็นต้น (al-Zirikly, 1999:1/289)

⁴⁰ ท่านเกิดเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ปี ค.ศ. 1299 ที่หมู่บ้าน กือลยูบียะฮ์ ประเทศอียิปต์ ท่านศึกษาความรู้ศาสนาจาก ชัยคุ มุหัมหมัด รอซิด รีกูอ จนทำให้ท่านมีความรู้เกี่ยวกับหะดีษมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับของชัยคุรอซิด รีกูอ โดยได้มอบหมายให้อับดุลบากีย์ทำการแปลหนังสือ มิฟตาหุ กุนูซ อัศสุนนะฮ์ ของเวินสิงค์ เป็นครั้งแรก ต่อมาท่านได้ทำการตรวจสอบหนังสือ อัลมูอญัม อัลมุฟัสซรอฮ์ นอกจากนี้ท่านได้เขียนตำราเกี่ยวกับหะดีษหลายเล่มด้วยกัน จนท่านสิ้นชีวิตเมื่อปี ค.ศ. 1388 ตรงกับปี ค.ศ.1968 (al-Zirikly, 1999:6/333)

ควรอยู่ในเรื่องใด ก็ให้ค้นหาในตำราหะดีษที่บรรจุเรื่องดังกล่าวไว้ เช่นในตำราสุนัน ตำราญามิอฺ หรือ มุศ็อนนะฟาตต่างๆ เป็นต้น

ส่วนตำราที่ใช้ในการตัดריךญ์หะดีษด้วยวิธีนี้ สามารถจำแนกได้ 2 ประเภทดังนี้

2.4.3.1 ตำราที่บันทึกหะดีษตามหมวดหมู่ของเรื่อง

2.4.3.2 ตำราที่เป็นครรชนีหะดีษ

2.4.3.1 ตำราที่บันทึกหะดีษตามหมวดหมู่ของเรื่อง

ก. ตำราสุนันต่างๆ () เป็นตำราที่บันทึกหะดีษเกี่ยวกับฟิกฮฺ (ศาสนบัญญัติ) ซึ่งมีทั้งหมวดอืบาตาด (การปฏิบัติศาสนกิจ) มุอามาลาต (การปฏิสัมพันธ์ในสังคม) มุนากาหาค (การแต่งงาน) และญินายาต (บทลงโทษ) เช่น ตำราสุนัน อิบิดาวูด () สุนันอันนะσαιยฺ () ฯลฯ

ข.ตำราญามิอฺ ต่างๆ () ก็คือตำราหะดีษที่รวบรวมหมวดต่างๆนอกจากหะดีษเกี่ยวกับฟิกฮฺแล้วยังรวบรวมหะดีษเรื่องอื่นๆอีกด้วย เช่นตฺฟสิร(อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ความประเสริฐของเศาะหาบะฮฺ ชีวประวัติของนบี ﷺ เป็นต้น เช่นตำรา อัลญามิอฺ อัลมุสนัด อัสเศาะฮีหฺ () ของอิมามอัลบุคอรี

ค.ตำรามุศ็อนนะฟาต ต่างๆ () ก็คือตำราที่รวบรวมหะดีษหลายประเภทด้วยกัน นอกจากหะดีษมรฟูอฺแล้วยังมีหะดีษ เมากูฟ และมัจกูอฺ เช่น ตำรามุศ็อนนัฟ อับดุรริอซซาค () เป็นต้น

ง.ตำราบันทึกหะดีษเกี่ยวกับเรื่องต่างๆโดยเฉพาะ เช่นหนังสือ กิตาบ อัชชูฮุด () เป็นหนังสือรวบรวมหะดีษเกี่ยวกับความสันโดษ สมณะ รวบรวมโดยอับดุลลอฮฺ บิน มุบาร็อก⁴¹ หนังสือ อะดบ อัลมุฟร็อด () เป็นหนังสือรวบรวมหะดีษเกี่ยวกับมารยาทต่างๆหนังสืออัลบะอฺษ วะ อันนุซุร () เป็นหนังสือรวบรวมหะดีษเกี่ยวกับการฟื้นคืนชีพและการชุมนุมในวันอากิเราะฮฺ (โลกสุดท้าย)โดยอัลบัยหะกี⁴²

⁴¹ ท่านมีชื่อเต็มว่า ออบุ อับดุลเราะหฺมาน อับดุลลอฮฺ บิน มุบาร็อก เป็นวาหฺิ อัลหั้นซอลิยฺ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 118 ท่านเป็นปราชญ์ที่โดดเด่นในสมัยนั้น ท่านยังเป็นนักรบอีกด้วย ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 181 (al-Asqalani,1993,1/527)

⁴² ท่านมีชื่อเต็มว่า ออบุบักรฺ อะหมัด บิน อัลหุสَيْنฺ บิน อะลียฺ อัลบัยฮะกี อัลคอสรู ญุรดียฺ อัลคุรอซานียฺ ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 384 ท่านเริ่มศึกษาหะดีษตั้งแต่อายุ 15 ปี จนท่านกลายเป็นปราชญ์หะดีษและแต่งตำรามากมาย เช่น อัสสุนัน อัลกะบิร อัลอัสมาว์วัศศิฟาต ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 458 ที่เมื่อนัยซาบร แต่ร่างของท่านถูกนำมาฝังที่หมู่บ้านคอสรูญุรุด(al-Asnawi,1987:1/98)

2.4.3.2 ตำราที่เป็นกรณีพิเศษ

ก.หนังสือตำราอื่นๆ เช่นหนังสือ นัศบ อรรถยะฮ์ () หนังสือ
อรรถคัลลิล อัลหะบิร () เป็นต้น ซึ่งจะเป็นแหล่งรวมของหะดีษที่เกี่ยวกับฟิกฮ์

ข.หนังสือ สารบัญหะดีษตามหมวดหมู่ เช่นหนังสือ กันซ อัลอุมมาล ()
(และหนังสือ มุนตะค็อบ กันซ อัลอุมมาล กันซ อัลอุมมาล () โดยอัล
มุตกีฮ์ อัลฮินดี⁴³

ค.หนังสือสืบค้นหะดีษตามหมวดหมู่ หนังสือ มิฟตาหุ กุญูซ อัลสุนนะฮ์ ()
(เป็นหนังสือที่แต่งโดยเอ เจ เวนสิงค์ (A.J. Wensink) นักบูรพาคติชาวฮอลแลนด์

2.4.4 ตำราหะดีษโดยพิจารณาถึงสภาพทั่วไปทั้งสายรายงานและจำนวน

คือการที่พิจารณาสภาพทั่วไปและคุณลักษณะต่างๆที่มีในของมะดัน (ตัวบท) หรือ
สะนั๊ด (สายรายงาน) ของหะดีษ เช่นเป็นหะดีษที่นิยมในหมู่ผู้คนทั่วไป หะดีษที่มีสัญญาณของการ
อุปโลกน์ หะดีษกุศสัย หะดีษมุสลัลล์ หรือเป็นสายรายงานที่พ้อรายงานจากลูก ฯลฯ เมื่อทราบถึง
สภาพของหะดีษนั้นแล้วจึงไปค้นหาในตำราที่รวบรวมหะดีษตามลักษณะต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่ง
วิธีการตำราดังนี้

2.4.4.1 พิจารณาถึงสภาพทั่วไปของสายรายงาน(สะนั๊ด)

2.4.4.2 พิจารณาถึงสภาพทั่วไปของจำนวน (มะดัน)

2.4.4.3 พิจารณาถึงสภาพทั่วไปของจำนวนและสายรายงานพร้อมกัน

2.4.4.1 พิจารณาถึงสภาพทั่วไปของสะนั๊ด(สายรายงาน)

ก. เมื่อเป็นสายรายงานพ้อจากลูก ให้ค้นหาหะดีษนั้นในหนังสือที่รวบรวมหะดีษที่มี
สายรายงาน พ้อจากลูก เช่นหนังสือ ริวายะฮ์ อัลอาบาฮ์ อัน อัลอับนาฮ์ () โดย
อัลเกาะฎิบ อัลบัฆดาดีฮ์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 463

ข. หากในสายรายงานนั้นมีสภาพเป็นมุสลัลล์⁴⁴ ให้ค้นหาในหนังสือที่รวบรวมหะ
ดีษมุสลัลล์ เช่นหนังสือ อัลมุสลัลสะลาต อัลกุบรอ () โดยอัลสุฎฎูญี หนังสือ อัลมะ

⁴³ ท่านมีชื่อเต็มว่า อะลีฮ์ เป็น หุซามุดดีน อัลฮินดี ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ผลิตงานวิชาการด้านหะดีษ ท่านเสียชีวิตเมื่อ
ปี ฮ.ศ. 952 ที่เมืองมักกะฮ์ (al-Zirikli,1999 :4/271)

นาฮิล อัสตีลลีละฮุ ฟิ อัลอะหาดีษ อัลมุสัลลัสะละฮุ () โดยชัยคุ
มุฮัมมัด อับดุลบากีย์ อัลอัยยูบีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 1364

ค. หากสายรายงานเป็นมุรซัล⁴⁵ ให้ค้นหาในหนังสือที่รวบรวมหะดีษมุรซัล เช่น
หนังสือ อัลมะรอสีล () โดย อับดุลวาจิด อัสตีญีสตานีย์⁴⁶ และหนังสืออัลมะรอสีล
() โดยอับนุอะบี หาดิม เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.327

ง. หากในระบอบมีผู้รายงานที่เญาอะอิฟ (อ่อนแอ) สามารถค้นหาหะดีษดังกล่าวใน
หนังสือบันทึกประวัติผู้รายงานที่เญาอะอิฟ เช่นหนังสือ มีซาน อัลอิอูดดาล () โดย
อัยษะซะบี⁴⁷

2.4.4.2 พิจารณาถึงสภาพทั่วไปของมะตัน (สำนวน)

ก. หากพบในตัวของหะดีษมีสัญญาณของการอุปโลกน์หะดีษ เช่น พบว่าสำนวน
หะดีษมีความหมายขัดแย้งกับตัวบทอัลกุรอานอย่างชัดเจน , สำนวนหะดีษไม่กระชับหรือ
สำนวนหะดีษที่ระบุถึงความประเสริฐของงานเกินจากความน่าจะเป็น เป็นต้น การค้นหาหะดีษ
ลักษณะดังกล่าวสามารถสืบค้นได้ในหนังสือที่รวบรวมหะดีษที่อุปโลกน์ขึ้นมา เช่นหนังสือ
อัลมัศนูอฺ ฟิ มะอฺริฟะฮฺ อัลหะดีษ อัลเมาฎูอฺ () โดยชัยคุอะลี
อัลกอรี อัลซะเราะวี⁴⁸ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.1014 หนังสือ ดันชีหฺ อัยษะริอะฮฺ อัลมัรฟูอะฮฺ อัน

⁴⁴ คือหะดีษที่บรรดาผู้รายงานบรรยายหรือแสดงลักษณะท่าทางที่ท่านนบี ﷺ ได้กระทำขณะกล่าวหะดีษ โดยจะ
กระทำติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง

⁴⁵ หะดีษมุรซัล คือ หะดีษที่ดาบิอิน(บุคคลสมัยต่อจากเศาะหาบะฮฺ)ระบุว่านำมาจากท่านนบี โดยไม่ได้ระบุว่าใคร
เป็นผู้รายงานหะดีษให้แก่เขา

⁴⁶ ท่านมีชื่อเต็มว่า สุไลมาน เป็น อัลอัยษ เป็น ชัดดีด อัลอัยษีย์ อัสตีญีสตานีย์ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 202 ท่านเป็น
ปราชญ์หะดีษที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง มีผลงานทางวิชาการมากมาย เช่นตำรา อัสสุนัน อัลมะรอสีล เป็นต้น ท่าน
เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 275 (al-Dhahabī,1996:13/229)

⁴⁷ ท่านมีชื่อเต็มว่า มุฮัมมัด เป็นอะหมัด เป็น อูษมาน อัยษะซะบี มีฉายานามว่า ชัมสูดดีน อับดุลอสุ เกิดเมื่อ
ปี ฮ.ศ. 673 เป็นปราชญ์สังกัดมัซฮับฮันฟีลี ท่านให้ความสนใจเกี่ยวกับหะดีษและประวัติศาสตร์ ท่านได้แต่ง
ตำราหลายเล่ม เช่น ลิขฺรฺ อะอฺลาม อันนุบลอฮฺ, มีซาน อัลอิอูดดาล เป็นต้น ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 748 (al-
Asnawi,1987:1/273)

⁴⁸ ท่านมีชื่อว่า อะลี เป็น สุลฏอน มุฮัมมัดนุรุดดีน อัลซะเราะวี เป็นที่รู้จักกันในนาม มุลลา อะลี อัลกอรี ท่าน
เป็นปราชญ์วิชาฟิกฮ์มัซฮับ อัลหะนะฟีลี ท่านเกิดที่เมืองฮะรอฮฺ แต่ใช้ชีวิตที่เมืองมักกะฮฺจนเสียชีวิตที่นั่น เมื่อปี ฮ.
ศ. 1014 (al-Ziriklī,1999:5/12)

อัลอะหาคีษ อัชชะนิอะฮ์ วัล เมากูอะฮ์ ()

โดย อะลียฺ เบ็น มุฮัมมัด เบ็น อีรอก อัลกินานียฺ⁴⁹ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.963

ข. หากพบว่าเป็นสำนวนหะดีษประเภททุกศีลสามารถสืบค้นในหนังสือรวบรวมหะดีษทุกศีล เช่นหนังสือ มิซกาต อัลอันวารุ ฟิมา เราะวา อันนิลละฮ์ สุบหานะฮฺวะตะอะลา มิน อัลอักบารุ () โดยมุฮัมมัด เบ็น อะลียฺ

เบ็น อะเราะบียฺ อัลหาคิมียฺ อันคะลูลียฺ⁵⁰ (เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.638) หนังสือ อิตติฮาฟ อัศสะนิยะฮ์ บิ อัลอะหาคีษ อัลกุดลียะฮ์ () โดย ชัยคุอับดุลเราะฮูฟ อัลมุนาวียฺ (เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.1029)

ค. หากเป็นหะดีษมัซฮูรสามารถค้นหาหะดีษนั้นในหนังสือที่รวบรวมหะดีษมัซฮูร เช่นหนังสือ อัลมะกอศิด อัลหะสะนะฮ์ ฟิ บะยาน กะษีร มิน อะหาคีษ อะลา อัลลีนะฮ์ อันนาส () โดย มุฮัมมัด เบ็น อับดุลเราะฮูมาน

อัศสะเคาะวีเย์ (เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 902) หนังสือ กัซฟ อัลเคาะฟาอ์ วะ มุซึล อัลอิลบาส อัมมา อิษตะสะเราะะ มิน อะหาคีษ อะลา อัลลีนะฮ์ อันนาส ()

(โดยชัยคุอิสมาอีล เบ็น มุฮัมมัด อัลอัจญูญียฺ⁵¹ (เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.1162)

2.4.4.3 พิจารณาถึงสภาพทั่วไปของสำนวนและสายรายงานพร้อมกัน

บางลักษณะจะปรากฏขึ้นที่สำนวนบ่อยครั้งและบางลักษณะจะปรากฏที่สายรายงานบ่อยครั้ง เช่น อิดละฮ์และอิบฮามเมื่อปรากฏว่าในหะดีษมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้สืบค้นในหนังสือที่รวบรวมเกี่ยวกับลักษณะนั้นๆเช่น

⁴⁹ ท่านคืออับู อัลหะสัน อะลียฺ เบ็น มุฮัมมัด เบ็น อีรอก อัลกินานียฺ เกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 907 บนชายฝั่งเมืองเบรุต และเสียชีวิตที่เมืองมะดีนะฮ์เมื่อปี ฮ.ศ.963

⁵⁰ ท่านคือ มุฮัมมัด เบ็น อะลียฺ เบ็น มุฮัมมัด เบ็น อะเราะบียฺ อัลหาคิมียฺ อัจญูอียฺ อัลอันคะลูลียฺ มีฉายาว่า อัชชัยคุลอักบารุ ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 558 ที่เมืองมรัลียะฮ์ แคว้นอันคะลูลียะฮ์ (ปัจจุบันคือประเทศสเปน) ท่านเป็นแกนนำพวกศูฟี ท่านเสียชีวิต เมื่อปี ฮ.ศ. 638 ที่กรุงดามัสกัส(al-Dhahabīy,2001:23/48-49)

⁵¹ ท่านคือ อิสมาอีล เบ็น มุฮัมมัด เบ็น อับดุลฮาดีษ อัลอัจญูญียฺ ท่านเกิดที่เมืองอัจญูญ (ปัจจุบันอยู่ในประเทศจอร์แดน) เมื่อปี ฮ.ศ. 1087 ท่านเป็นกวี นักวิชาการหะดีษ สังกัดมัซฮับอัชชาฟีอียฺ ท่านเติบโตและสิ้นชีวิตที่กรุงดามัสกัส เมื่อปี ฮ.ศ. 1162 (al-Ziriklīy,1999:1/325)

1. หนังสือ อัลล อัลหะดีษ () โดยอิบนุอบีฮาติม อัรรอซีย์⁵² เป็นหนังสือที่เรียบเรียงตามหมวดวิชาฟิกฮฺ ในแต่ละบทจะมีกล่าวหะดีษที่เป็นอัลละฮฺ และจะอธิบายจุดบกพร่องอย่างละเอียด

2. หนังสือ อัลสมอ์ อัลมุบชะมะฮฺ ฟิ อัลอันบอ์ อัลมุหะมะฮฺ () โดย อัลเคาะฎิบ อัลบัฆดาดี เป็นหนังสือที่รวบรวมหะดีษทีในสำนวนหะดีษมีกล่าวบุคคลนิรนาม () ไว้ จากนั้นผู้แต่งจะชี้แจงชื่อจริงของบุคคลนิรนามด้วยการอ้างกระแสรายงานอื่นที่กล่าวชื่ออย่างชัดเจนมายืนยัน

3. หนังสือ อัลมุสตะฟาต มิน มุบชะมาต อัลมะตัน วัล อิสนาต () โดยอบูซุรอะฮฺ อะหมัด เป็น อับดุลเราะหีม อัลอิรอกีย์⁵³ (เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 826) เป็นหนังสือที่รวบรวมหะดีษทีในสำนวนและสายรายงานมีบุคคลนิรนาม

2.4.5 ตักริฎญ์หะดีษโดยใช้สารสนเทศ

ในการตักริฎญ์หะดีษนอกจากจะใช้หนังสือประเภทต่าง ๆ ด้านหะดีษแล้ว ผู้ที่สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าหะดีษโดยใช้ได้สื่อที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ต่าง ๆ ที่เผยแพร่ในปัจจุบัน

ประเภทของสื่อที่แพร่หลายสามารถใช้ตักริฎญ์ได้มีอยู่ 3 ประเภท คือ

2.4.5.1 ซีดีรอม โปรแกรมบรรจุหะดีษต่างๆ

2.4.5.2 ห้องสมุดสำเร็จรูป เช่น มัคตะบะฮฺซุหามิละฮฺ และมัคตะบะฮฺอุกฟียะฮฺ

2.4.5.3 เว็บไซต์อิสลาม เช่น เว็บไซต์ อัคครอร อัลสะนิยะฮฺ () เว็บไซต์ของชัยคุ อิบนุ บาซ () เว็บไซต์ของชัยคุ อัลอัลบานีย์ () เป็นต้น

⁵² ท่านมีชื่อเต็มว่า อับดุลเราะหีมาน อิบีฮาติม มุฮัมมัด เป็น อิดริส อัตะมะมิมีย อัลหันซอลีย์ มีชื่อเรียกว่า ออบูมุหัมหมัด ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 240 ท่านเป็นนักวิชาการที่โดดเด่นคนหนึ่งท่านมีตำรามากมายเช่น อัลญูรฮ์ลวัตตะฮฺ อัลตัฟสิร เป็นต้น ท่านเสียชีวิตที่เมือง อรร็อย เมื่อปี ฮ.ศ. 327(al-Dhababī,2001:263-269)

⁵³ ท่านคือ อะหมัด เป็น อับดุลเราะหีม เป็น อัลหุสัยน เป็น อับดุลเราะหีมาน อัลกุรดี ท่านมีฉายาว่า ะลียูดดิน ออบูซุรอะฮฺ ท่านรู้จักกันในนาม อิบน์อัล อิรอกีย์ ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 762 ที่กรุงไคโร ท่านเป็นนักวิชาการฟิกฮฺ สังกัดมัซฮับหะนะฟี ท่านเป็นปราชญ์หะดีษอีกด้วย ท่านแต่งตำรามากมาย ท่านเสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.826 ที่กรุงไคโร (al-Ziriklī,1999:1/148)

ศักริณีหะดีษโดยใช้สารสนเทศบางประเภทสามารถจัดอยู่ในแนวทางศักริณีหะดีษ โดยพิจารณาด้วยหะดีษ เนื่องจากผู้ศักริณีต้องให้ความสำคัญจากด้วยหะดีษหรือประโยคบางตอน ของด้วยหะดีษ แต่ด้วยที่เทคโนโลยีสารสนเทศที่จัดรูปแบบที่แตกต่างจากหนังสือและนิพนธ์ ต้นฉบับที่แพร่หลายในวงวิชาการศักริณีจึงแยกออกต่างหากจากแนวทางทั้งสามแนวทางตามที่ได้ อธิบายข้างต้น

สารสนเทศทั้ง 3 ประเภทสามารถสืบค้นหะดีษอย่างรวดเร็ว

2.4.5.1 ซีดีรอม

ซีดีรอมในที่นี้หมายถึง ซีดีโปรแกรมหะดีษที่บรรจุหะดีษต่าง ๆ และอุลุมอัลหะดีษจาก หนังสือที่เป็นแหล่งปฐมภูมิของหะดีษและอุลุม อัลหะดีษ

การศักริณีหะดีษจากซีดีนั้น โดยใช้แนวทางศักริณีโดยพิจารณาด้วยหะดีษ คือ ผู้ศักริณีเลือกคำสำคัญจากด้วยหะดีษ หรือเลือกประโยคบางตอนจากด้วยหะดีษ และคำสำคัญหรือ ประโยคบางตอนในช่องสำหรับพิมพ์ข้อความ หลังจากนั้น โปรแกรมจะแสดงด้วยหะดีษบางตอน ให้เห็น

อนึ่ง ซีดีรอมโปรแกรมหะดีษมีจุดอ่อนบางประการ อาทิเช่น หมายเลขหะดีษ เล่มที่ และเลขหน้าไม่สอดคล้องกับหมายเลขหะดีษ เล่มที่และเลขหน้าของหนังสือหะดีษต้นฉบับ บางครั้งยากต่อการตรวจสอบหะดีษ ฉะนั้น ผู้ศักริณีจำเป็นต้องสืบค้นจากหนังสือต้นฉบับที่เป็น แหล่งบันทึกหะดีษ หรือที่เรียกว่า “มูกอบะละฮฺ อันนุสึค” () ทั้งนี้เพื่อจะได้มาซึ่งข้อมูล ที่ถูกต้องและคัดลอกหะดีษจากแหล่งปฐมภูมิของหะดีษ

2.4.5.2 ห้องสมุดสำเร็จรูป

ห้องสมุดสำเร็จรูป หมายถึง โปรแกรมสำเร็จรูปที่มีชื่อว่า อัลมักตะบะฮฺ จะเป็นอัลมัก ตะบะฮฺ อัชชามิละฮฺ () อัลมักตะบะฮฺ อัลวะเกาะฟิยะฮฺ () หรืออัลมัก ตะบะฮฺ อัลอิสลามิยะฮฺ ()

การศักริณีหะดีษโดยใช้ห้องสมุดสำเร็จรูปต้องอาศัยแนวทางศักริณีหะดีษโดย พิจารณาด้วยหะดีษ กล่าวคือ เลือกคำสำคัญหรือประโยคใดประโยคหนึ่งจากด้วยหะดีษที่ ต้องการศักริณี ข้อดีของการใช้สารสนเทศคือ สามารถศักริณีหะดีษโดยบุคคลทั่วไปทั้งมีหนังสือ หะดีษเป็นของตัวเองหรือไม่ก็ตาม

ห้องสมุดสำเร็จรูปได้บรรจุหนังสือหะดีษประเภทต่าง ๆ และอุลุม อัลหะดีษ นอกจากนี้ หนังสือหะดีษยังมีหนังสือในสาขาวิชาอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น สาขาวิชาอะกีดะฮฺ สาขาวิชาตัฟสีร์

และอุลุม อัตต์ฟัสร์ สาขาวิชาฟิสิกส์และอุลุม อัลฟิสิกส์ เป็นต้น ประกอบด้วยหนังสือต่าง ๆ เหล่านี้มากกว่า 3,000 เล่ม

วิธีการตัดริจญ์โดยใช้ห้องสมุดสำเร็จรูป ซึ่งผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างการค้นหาด้วยโปรแกรมเป็นอัลมักตะบะฮ์ อัชชามีละฮ์ () โดยสังเขปมีดังนี้

1. ผู้ตัดริจญ์เข้าสู่หน้าของโปรแกรมห้องสมุดสำเร็จ จะปรากฏส่วนประกอบต่าง ๆ บนหน้าจอ โดยการคลิกที่ไฟล์

2. ผู้ตัดริจญ์กดปุ่มค้นหา “บะหัย” () โปรแกรมจะแสดงตัวเลือกวิธีการค้นหา

3. ผู้ตัดริจญ์กดปุ่มค้นหาในดับท “ฟิอันนุศุค” () โปรแกรมจะแสดงตารางรายการทุกชนิด

4. ผู้ตัดริจญ์พิมพ์คำสำคัญจากดับทหะดีษหรือประโยคหะดีษบางส่วนที่ต้องการตัดริจญ์

5. ผู้ตัดริจญ์คลิกที่คำว่าดับทหะดีษ “อัลมุดุน” () จากนั้นให้เลือกหนังสือที่เป็นแหล่งปฐมภูมิของหะดีษ เช่น เศาะหีหุ อัลบุคอรีฮ์ เป็นต้น โดยการเลือกเล่มใดเล่มหนึ่ง โดยการคลิกในช่องสี่เหลี่ยมที่ปรากฏหน้าหนังสือแต่ละเล่มตามจำนวนที่ต้องการ หรือเลือกทั้งหมดด้วยคลิกที่คำว่าเลือกทั้งหมด “อัลมััจญ์มูอะฮ์ กุลลุฮา” ()

6. โปรแกรมจะค้นหาหะดีษต่าง ๆ จากแหล่งที่มาของหะดีษ

7. หะดีษต่าง ๆ ที่ค้นหาจะปรากฏบนหน้าจอที่แสดงหัวข้อหลักประกอบด้วยดับทหะดีษบางส่วน หรือแสดงชื่อกิตาบหรือชื่อบาบ ชื่อเศาะหาบะฮ์ เล่มที่และหน้า หรือหมายเลขหะดีษ

7. ผู้ตัดริจญ์สามารถรวบรวมหะดีษตามจำนวนที่ต้องการ

ผู้ทำการตัดริจญ์ควรหลีกเลี่ยงการอ้างอิงหมายเลขเล่มที่หนังสือและเลขหน้าของหนังสือเนื่องจากหนังสือบางเล่มนั้นอาจไม่สอดคล้องกับหนังสือหะดีษในรูปของการตีพิมพ์

2.4.5.3 เว็บไซต์อิสลาม

เว็บไซต์อิสลามที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตมีมากมาย อาทิเช่น เว็บไซต์อิบนูบาซ (<http://www.binbaz.org.sa/>) เว็บไซต์อัลอัลบานีย์ (www.alalbany.net/) เว็บไซต์อัคดูรอร อัศสะนิยะฮ์ (www.islamweb.net/hadith/index.php) เว็บไซต์อิสลามเว็บ (<http://www.islamweb.net/hadith/index.php>) เป็นต้น

โดยภาพรวมเว็บไซต์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้บรรจุนิตยสารหรือหนังสือมากมายที่สามารถที่จะค้นหาความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ของอิสลาม ผู้วิจัยขอยกเป็นตัวอย่างในการวิจัยนี้เพียงเว็บไซต์อัลดอร อัสสะนิยะฮฺ เท่านั้น มีดังนี้

เว็บไซต์อัลดอร อัสสะนิยะฮฺ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงวิชาการอิสลามในนาม <http://www.dorar.net/> เว็บไซต์นี้อยู่ภายใต้การดูแลของชัยคุ อะละวีเย์ เบ็น อับดุลกอดีร์ อัสตัก ก็อฟ

เว็บไซต์อัลดอร อัสสะนิยะฮฺ ประกอบด้วยข้อมูลเหล่านี้

1. หนังสือและตำราที่เป็นผลงานทางวิชาการของทีปรีกษาชัยคุ อะละวีเย์
 2. บัญชีหนังสือและงานวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ ของอิสลาม อาทิเช่น อัลกุรอาน อัลหะดีษ อะกีดะฮฺ ฟิกฮฺ ตรีทศศาสตร์ สถานที่พิมพ์และปีพิมพ์หนังสือ และสาขาวิชาของหนังสือ
 3. บัญชีหนังสือที่สนับสนุนให้อ่านตามสาขาวิชาต่าง ๆ ของอิสลาม
 4. วิธีการค้นหาความรู้ในแต่ละสาขาวิชา
- นอกจากนั้น ในเว็บไซต์อัลดอร อัสสะนิยะฮฺยังมีสารานุกรม (Encyclopedia)

สาขาวิชาเฉพาะ เช่น

1. สารานุกรมสาขาวิชาอะกีดะฮฺ
2. สารานุกรมสาขาวิชาศาสนาและความคิด
3. สารานุกรมสาขาวิชาหะดีษ
4. สารานุกรมสาขาวิชาฟิกฮฺ
5. สารานุกรมสาขาวิชาประวัติศาสตร์
6. สารานุกรมสาขาวารสาร

เว็บไซต์อัลดอร อัสสะนิยะฮฺ เป็นที่นิยมกันมากในกลุ่มนักวิชาการ นักศึกษา และผู้ที่สนใจศึกษาหาวิชาความรู้สมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้คอมพิวเตอร์แพร่หลายอย่างกว้างขวางในสังคมทั่วไป

2.5 หนังสือตักรีจญ์หะดีษที่สำคัญ

2.5.1 หนังสือ นศบ อรรอยะสุ ลี อะหะดีษ อัลฮิดายะสุ ()

ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้คือ อัลฮาฟิซ ญะมาลุดดีน อับมุฮัมมัด อับดุลลอฮฺ เป็น ยูซุฟ อัลซัยละอียฺ อัลหะนะฟีลีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 762 เป็นหนังสือตักรีจญ์หะดีษที่ปรากฏในตำราฟิกฮ์ มัซฮับหะนะฟีลีย์ ชื่อ อัลฮิดายะสุ ของ ซัยคุอะลียฺ เป็น ออบุบกร อัลมिरณีนียฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 593

เป็นหนังสือตักรีจญ์ที่มีประโยชน์อย่างมากเพราะได้รวบรวมกระแสรายงานของหะดีษมากมายและยังชี้แจงที่มาของหะดีษ อ้างคำกล่าวของบรรดาปราชญ์ผู้วิเคราะห์หะดีษทั้งหลายซึ่งไม่มีผู้ใดกระทำเช่นนี้มาก่อน ขนาดผู้ที่แต่งตำราตักรีจญ์ที่มากภายหลัง อย่างเช่น อิบน์หะญูร์ อัลอัศเกาะลานียฺ ล้วนได้รับอันติงจากผลงานของท่านทั้งสิ้น

ส่วนแนวทางการแต่งตำรานี้ ท่านจะนำด้วยหะดีษที่ผู้เขียนหนังสือ อัลฮิดายะสุ อ้างไว้ จากนั้นท่านจะตักรีจญ์ ระบุที่มาของหะดีษในตำราหะดีษ พร้อมทั้งกระแสรายงาน จากนั้นท่านจะหาหะดีษอื่นมาสนับสนุนหะดีษนั้น โดยจะเขียนว่า อะหะดีษ อัลบาบ () หากเป็นปัญหาที่มีความขัดแย้ง ท่านจะกล่าวหะดีษที่มีทัศนะตรงข้ามกับมัซฮับหะนะฟีลีย์ที่ท่านยึด โดยจะเขียนว่า อะหะดีษ อัลกุศุม () ทุกเรื่องท่านจะเขียนด้วยความสำนึกโดยปราศจากทิฐิหรือลำเอียงตามมัซฮับที่ท่านยึดถือ

หนังสือนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกที่ประเทศอินเดีย แต่มีข้อผิดพลาดมากทั้งในสายรายงานและด้วยบท ซึ่งทำให้ไม่สามารถยึดเป็นหลักได้ ส่วนการพิมพ์ครั้งที่สอง พิมพ์ที่กรุงไคโร ประเทศอียิปต์ที่โรงพิมพ์ ดารุลมะอุมูน เมื่อปี 1357 ฮ.ศ. ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของ สำนักงานวิชาการประเทศปากีสถาน (al- Tahhān,1996 :17-18)

2.5.2 หนังสือ อัลมุฆนียฺ อัน หัมลฺ อัลอัศฟารุ ฟิ ตักรีจญ์ มาฟิ อัลอิหยาอฺ มิน อัลอัคบารุ ()

ผู้แต่งหนังสือนี้คือ อัลฮาฟิซ ซัยนุดดีน อับดุลเราะหิม เป็น อัลหุซัยนฺ อัล อิรอเกียลีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 806 เป็นหนังสือตักรีจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือ อิหยาอฺ อุลมุคดดีน ()

(ของอิมามอัลฆะชะลียฺ⁵⁴ เป็นหนังสือตักรีจญ์ที่ทรงคุณค่าอีกเล่มหนึ่ง ส่วนแนวทาง

⁵⁴ ท่านมีนามว่า ออบุฮาหมิดมุฮัมมัด เป็น มุฮัมมัด อักญูซี อัลฆะชะลียฺ ถือกำเนิด ณ เมืองกูต (ปัจจุบันอยู่ในประเทศอิหร่าน) ฮ.ศ. 450 ท่านเป็นปราชญ์วิชาฟิกฮ์ เป็นชาวสุฟีลีย์ และสังกัดมัซฮับอัชฮาฟีลีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 505 (al-Asnawiy,1987 2/111)

การ ตั้คริจญ์นั้นหากหะดีษนั้นเป็นหะดีษที่อัลบุคอรียฺและมุสลิมบันทึกท่านก็จะไม่ทำการตั้คริจญ์ เพียงแค่ชี้แหล่งที่อยู่ของหะดีษนั้น หากเป็นหะดีษอื่นจากหนังสือทั้งสอง ท่านก็จะระบุชื่อผู้บันทึก หากหะดีษนั้นมีบันทึกในหนังสือหะดีษทั้งหกเล่มท่านก็จะไม่ตั้คริจญ์จากหนังสืออื่นอีก เมื่อหะดีษนั้นไม่มีในหนังสือทั้งหกเล่มท่านก็จะตั้คริจญ์จากหนังสือหะดีษอื่นๆ

ส่วนแนวทางการเสนอตั้คริจญ์นั้น ท่านจะกล่าวอฎุรอฟหะดีษจากหนังสือ อิหฺยาอ์ อุลุมุดดิน พร้อมระบุชื่อเศาะหาบะฮ์ผู้รายงาน ชื่อผู้บันทึก จากนั้นท่านจะอธิบายระดับของหะดีษ ว่าเป็น หะดีษ ศอหีหฺ หะสัน หรือ กุฎอฮ์ฟ เมื่อหะดีษนั้นไม่มีกล่าวในตำราหะดีษเลย ท่านจะระบุว่า “ลา อัศละ ละฮฺ” () แปลเป็นหะดีษที่ไม่มีต้นต่อที่มา บางครั้งท่านจะกล่าวว่า “ลา อะอฺริฟุฮฺ” () แปลว่า ฉันไม่รู้จักหะดีษดังกล่าว คือ เท่าที่ศึกษาอ่านตำราหะดีษมาท่านไม่เคยพบเจอหะดีษดังกล่าว (al- Tahhān,1996 :31-32)

2.5.3 หนังสือ อัตตัลลิก อัลหะบิรฺ ฟิ ตั้คริจญ์ อะหาดีษ ชัรหฺ อัลวะญีหฺ อัลกะบิรฺ

()

ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้คือ อัลหาฟิซ อะหมัด เบน อะลียฺ เบน หะญูรฺ อัลอัศเกาะลานียฺ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 852 เป็นหนังสือตั้คริจญ์หะดีษที่คัดย่อ จากหนังสือ อัลบับฺ อัลมุนีรฺ ฟิ ตั้คริจญ์ อัลอะหาดีษ วะ อัลอาฮฺารฺ อัลวาเกอะฮฺ ฟิ ชัรหฺ อัลกะบิรฺ ()

(โดย อิมามอับนุญลิกีน เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 804 ซึ่งเป็นหนังสือตั้คริจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือ ชัรหฺ อัลกะบิรฺ() ของอรรอฟีอียฺ⁵⁵ เป็นหนังสือฟิกฮฺตามมัฮัซบของอัชฮาฟีอียฺ

แนวทางการตั้คริจญ์ของผู้แต่งในหนังสือเล่มนี้มีดังนี้

1. เริ่มตั้คริจญ์ด้วยระบุแหล่งของหะดีษในตำราหะดีษทั้งสองเล่มที่เศาะหีหฺ (อัลบุคอรียฺและมุสลิม)

2. ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับคัดหะดีษของผู้แต่งท่านอื่นๆ

3. วิเคราะห์การกำหนดระดับหะดีษของนักวิชาการท่านอื่นๆก่อนหน้า

4. ให้ความสำคัญกับระดับของหะดีษที่นำมาเป็นอัชชะวาอิด

⁵⁵ ท่านมีชื่อว่า อับนุอัสมัด อับดุลอะซิม เบน มุฮัมมัด อรรอฟีอียฺ ท่านเป็นปราชญ์ด้านวิชาฟิกฮฺ ตั้ฟิรฺ และอุศูดดิน เสียชีวิตที่เมืองก้อฮฺริน (ปัจจุบันอยู่ในประเทศอิหร่าน) เมื่อปี ฮ.ศ. 623 (al-Asnawi,1987 :1/281)

5. ขึ้นต้นตักรีจญ์ด้วยหนังสือของอิมามอัชชาฟีอีญ์ เนื่องจากความเป็นอิมาม(ผู้นำ)ของท่าน และและขึ้นต้นตักรีจญ์ของอิมามอัตติรมิซีย์ก่อนอิมามมุสลิมเนื่องจากอัตติรมิซีย์ได้กำหนดระดับหะดีษที่ท่านได้บันทึกทุกบท (al-‘Ābid,2001:131-132)

2.5.4 หนังสือ อีรวาอ์ อัลมะอะลีล ฟิ ตักรีจญ์ มะนารุ อัลสะบิล)

(ผู้แต่งคือ ชัยคุนาศีรุดดีน อัลอัลบานีย์ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ. 1420 เป็นหนังสือที่ตักรีจญ์หะดีษที่ปรากฏในหนังสือ มะนารุ อัลสะบิล ฟิ ชัรหุ อัลอะลีล () ซึ่ง เป็นหนังสือฟิคุฮตามมัซฮับอัลหัมบาลีย์ แต่งขึ้นโดยชัยคุอบรอสิม เป็น มุฮัมมัด เป็น สาลิม เป็น ญุัยยาน⁵⁶ เสียชีวิตเมื่อปี ฮ.ศ.1353

แนวทางการตักรีจญ์ของผู้แต่งในหนังสือเล่มนี้มีดังนี้

1. กำหนดระดับของหะดีษตามกระแสรายงานโดยรวม
2. ระบุชื่อผู้รายงานท่านอื่นๆนอกเหนือจากผู้รายงานที่มีในหะดีษอยู่แล้ว
3. ตักรีจญ์หะดีษตามกระแสของผู้รายงานที่มีในหะดีษ
4. นำคำกล่าวของนักปราชญ์หะดีษที่กล่าวเกี่ยวกับหะดีษบทนั้นแล้วมาวิเคราะห์
5. ในการนำไปอ้างอิงทัศนะของผู้แต่งนั้นให้ยึดการกำหนดระดับหะดีษตามกระแสรายงานโดยรวมที่ผู้แต่งระบุไว้ตอนต้น (al-‘Ābid,2001:135)

2.6 อัลมุตาบิอาตและอัชชะวาอิต

2.6.1 ความหมายของอัลมุตาบิอาต

อัลมุตาบิอาต หมายความว่า ความฟ้อง ตรงกัน ส่วนความหมายทางวิชาการหะดีษ หมายถึง การที่ผู้รายงานคนหนึ่งได้รายงานหะดีษตรงฟ้องกับผู้รายงานอีกคน โดยมีเสาะหาหะดีษผู้เล่าหะดีษเป็นคนเดียวกัน (Nūr al-Dīn ‘Itr, 1981:418)

⁵⁶ ท่านคือ ชัยคุอบรอสิม เป็น มุฮัมมัด เป็น สาลิม เป็น ญุัยยาน อาลซุเฮร ท่านเกิดเมื่อปี ฮ.ศ. 1275 ที่เมือง อรัรอิส เขตอัลกอซิม ประเทศซาอุดีอาระเบีย ท่านเป็นนักวิชาการมัซฮับหัมบาลีย์ มีตำรางานเขียนหลายเล่ม ท่าน เสียชีวิตเมื่อ ปี ฮ.ศ. 1353 ที่อัลกอซิม (al-Zirikly,1999:1/72)

2.6.2 ประเภทของอัลมุตาบิอาต

อัลมุตาบิอาตมี 2 ประเภท คือ ก.อัลมุตาบิอาตที่สมบูรณ์ ข. อัลมุตาบิอาตที่ไม่สมบูรณ์

ก.อัลมุตาบิอาตที่สมบูรณ์ คือ การที่ผู้รายงานหะดีษคนหนึ่งได้รายงานหะดีษตรงพ้องกับผู้รายงานอีกคน โดยผู้รายงานคนแรกนั้นได้รายงานจากอาจารย์ของผู้รายงานอีกคน ดังตัวอย่างหะดีษต่อไปนี้

หะดีษที่รายงานโดยอิมามอัชชาฟีอีย์ จากอิมามมาลิก จาก अबดุลลอฮฺ เป็น دينارจากอิบนุอุมร์ رضي الله عنه กล่าวว่าแท้จริงท่านเราะฮ์ลุ رضي الله عنه กล่าวว่า

(())

ความว่า “เดือนนั้นมี 29 วัน พวกท่านอย่าได้ถือศีลอดจนกว่าพวกท่านจะมองเห็นจันทร์เสี้ยวและอย่าได้แก้ศีลอด (ออกอีด) จนกว่าพวกท่านจะมองเห็นมัน เมื่อ (มีเมฆ) มาบังทำให้พวกท่านไม่สามารถมองเห็น (จันทร์เสี้ยว) ได้ ก็จงนับวันให้ครบ 30 วัน” บันทึกโดยอิมามอัชชาฟีอีย์ (al-Shāfi‘ī 1991:3/354)

สำนวนของหะดีษนี้ทำให้หลายคนเข้าใจว่า อิมามอัชชาฟีอีย์ผู้เดียวเท่านั้นที่รายงานจากอิมามมาลิกด้วยสำนวนนี้ จึงทำให้บางคนจัดหะดีษนี้เป็นส่วนหนึ่งของหะดีษเฉพาะริบของอิมามอัชชาฟีอีย์ ทั้งนี้เพราะผู้รายงานท่านอื่นที่รายงานจากอิมามมาลิก รายงานด้วยสำนวนที่ว่า (()) ความว่า “เมื่อ (มีเมฆ) มาบังทำให้พวกท่านไม่สามารถมองเห็น (จันทร์เสี้ยว) ได้ ก็จงคาดค่านวม”

แต่หะดีษที่อิมามอัชชาฟีอีย์รายงานนั้นมี อัลมุตาบะอะฮฺ จากหะดีษที่บันทึกโดยอิมามอัลบุคอรีย์ในตำราเศาะหี้หฺของท่าน ซึ่งมีดังนี้

อิมามอัลบุคอรีย์กล่าวว่า अबดุลลอฮฺ เป็น มัสละมะฮฺ ได้รายงานหะดีษ จาก อิมามมาลิก จาก अबดุลลอฮฺ เป็น دينار จาก อิบนุอุมร์กล่าวว่า แท้จริงท่านเราะฮ์ลุ رضي الله عنه กล่าวว่า

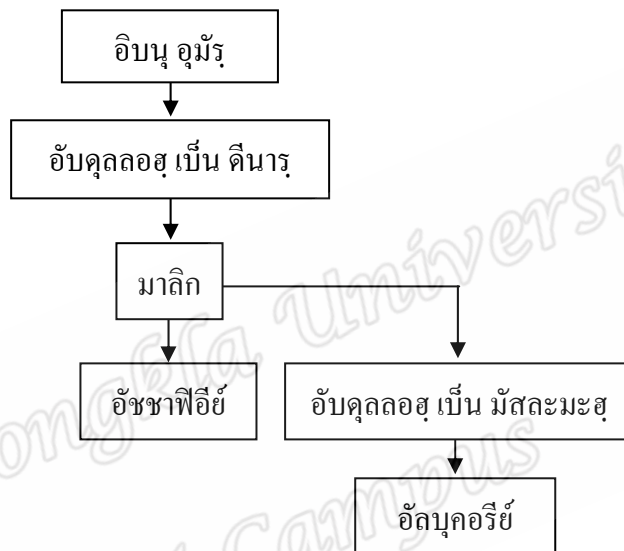
(())

ความว่า “เดือนนั้นมี 29 คิน พวกท่านอย่าได้ถือศีลอดจนกว่าพวกท่านจะมองเห็นมัน (จันทร์เสี้ยว) และเมื่อ (มีเมฆ) มาบังทำให้พวกท่านไม่สามารถมองเห็น (จันทร์เสี้ยว) ได้ก็จงนับเดือนให้ครบ 30 วัน” บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ (al-Bukhārī, 1996:2/229)

หะดีษนี้ถือเป็นอัลมุตาบิอาตที่สมบูรณ์สำหรับอิมามอัชชาฟีอี๊ เพราะมี อับดุลลอฮ์ เป็นมัศละมะฮ์ ได้รายงานหะดีษนี้จากอิมามมาลิกโดยตรง ด้วยสายรายงานและสำนวนที่เหมือนกับอิมามอัชชาฟีอี๊ ได้รายงาน

ซึ่งสามารถเขียนแผนภูมิของสายรายงานนี้ ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภูมิของอัลมุตาบิอาตที่สมบูรณ์

ข. อัลมุตาบิอาตที่ไม่สมบูรณ์ คือ การที่ผู้รายงานคนหนึ่งได้รายงานหะดีษตรงพ้องกับผู้รายงานอีกคน โดยผู้รายงานคนแรกนั้น ได้รายงานจากอาจารย์ของอาจารย์ของผู้รายงานอีกคน หรือผู้ที่เหนือกว่านั้น ดังตัวอย่างหะดีษต่อไปนี้

หะดีษที่บันทึกโดยอิบนุคุซัยมะฮ์ ในตำราเศาะหี้หฺของท่าน จาก อาศิม เป็นมุฮัมมัด จากพ่อของเขา มุฮัมมัดเป็น ชัยคุจากปู่ของเขา อับดุลลอฮ์ เป็น อุมัร โดยมีสำนวนว่า

(())

ความว่า “เมื่อ (มีเมฆ) มาบังทำให้พวกท่านไม่สามารถมองเห็น (จันทร์เสี้ยว) ได้ ก็จงนับเดือนให้ครบ 30 วัน” บันทึกโดย อิบนุคุซัยมะฮ์ (Ibn Khuzaimah, 1975:3/202)

และหะดีษที่บันทึกโดยมุสลิม ในตำราเศาะหี้หฺของท่าน จากอบูบักรฺ เป็นอบิซัยบะฮ์ จากอบูอูสามะฮ์ จากอูบัยดิลละฮ์ เป็น อุมัร จากนาฟิอฺ จากอิบนุอุมัร โดยมีสำนวนที่ว่า

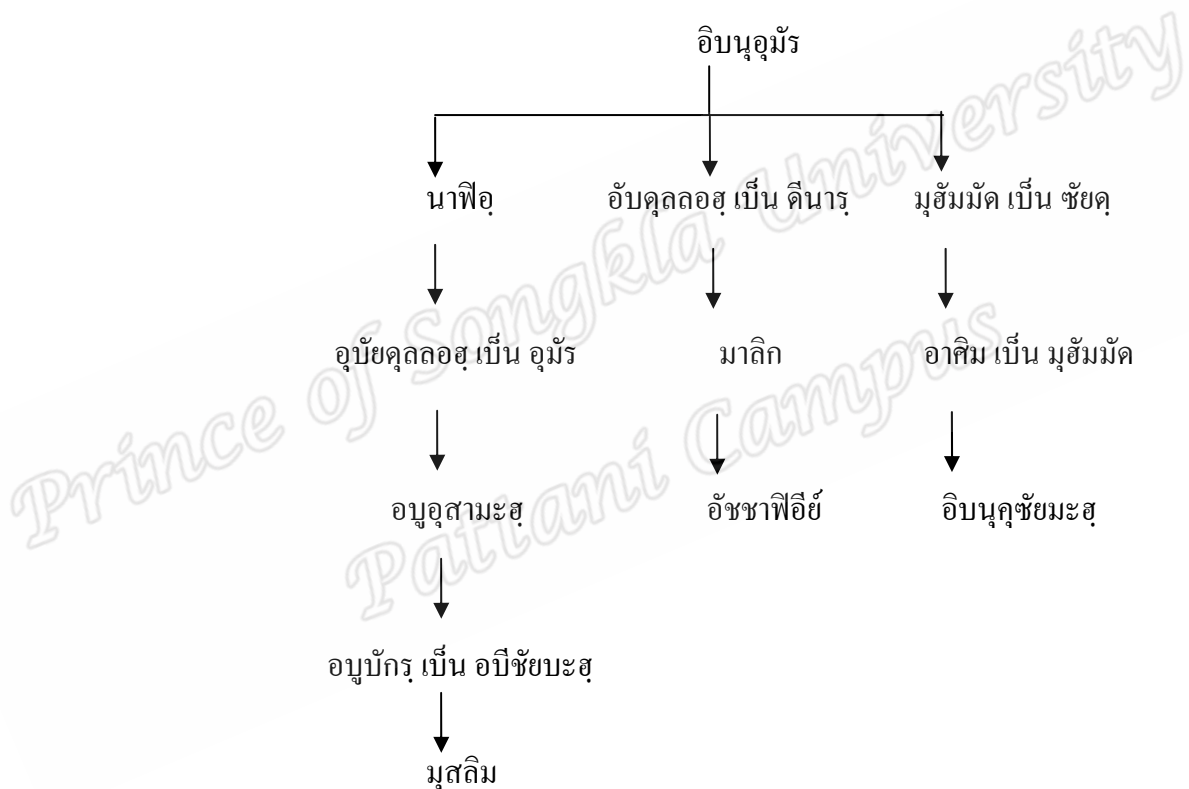
(())

ความว่า “เมื่อ (มีเมฆ) มาบังทำให้พวกท่านไม่สามารถมองเห็น (จันทร์เสี้ยว) ได้ ก็จงคำนวณเดือนให้ครบ 30 วัน” บันทึกโดยมุสลิม (Muslim, 1995:2/622)

หะดีษทั้งสองนี้ ถือเป็นอัลมุตาบิอะฮฺที่ไม่สมบูรณ์สำหรับหะดีษของอัชชาฟีอีย์ เพราะไปบรรจบกัน ณ ผู้รายงานที่มีระดับเหนือกว่าอาจารย์ของอัชชาฟีอีย์ ในที่นี้ คือ เสาะหาบะฮฺ

ซึ่งสามารถเขียนแผนภูมิของสายรายงานมีดังนี้

ภาพที่ 2 แผนภูมิของอัลมุตาบิอะฮฺที่ไม่สมบูรณ์

การที่หะดีษจะเป็นอัลมุตาบิอะฮฺนั้นไม่จำเป็นต้องมีจำนวนเหมือนกัน หากเป็นจำนวนที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน ก็ถือเป็นอัลมุตาบิอะฮฺได้ ที่สำคัญคือ ที่มาของหะดีษนั้นต้องมาจากเสาะหาบะฮฺผู้เล่าหะดีษคนเดียว

2.6.3 ความหมายของอ้ชชะวาฮิด

อ้ชชะวาฮิดหรืออัลซาฮิด ทางภาษาหมายถึง พยาน ส่วนความหมายทางวิชาการอ้ชชะวาฮิดหมายถึง หะดีษที่รายงานจากเศาะหาบะฮ์ท่านหนึ่งซึ่งมีความคล้ายคลึงกับหะดีษที่รายงานจากเศาะหาบะฮ์อีกคน ซึ่งจะคล้ายคลึงในด้านสำนวนหรือความหมาย (al-‘Asqalānīy, 1984:2/682) ดังเช่นตัวอย่างจากหะดีษต่อไปนี้

หะดีษที่บันทึกโดย อัลดิรมิซีย์ จากสุฟยาน เป็นอุยัยนะฮ์ จาก อ้ชชูฮรีย์ จากสาลิม เป็น อับดุลลอฮ์ เป็น อุมัร จาก พ่อของเขา(อับดุลลอฮ์ เป็น อุมัร) ได้ยินท่านเราะสูลกล่าวว่า

(())

ความว่า “ผู้ใดที่จะมาละหมาดในวันศุกร์ก็จงอาบน้ำก่อน” บันทึกโดยอัลดิรมิซีย์ (al-Tirmidhīy, n.d.:2/364)

หะดีษนี้มีอ้ชชะวาฮิดจากหะดีษ ของอบูสะอิด อัลดุครีย์ ที่บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ และมุสลิม จากศอฟวาน เป็นสะลิม จากอะฏอฮ์ เป็น ยะฮาร จากอบูสะอิด อัลดุครีย์ เล่าว่าแท้จริงท่านเราะสูลได้กล่าวว่า

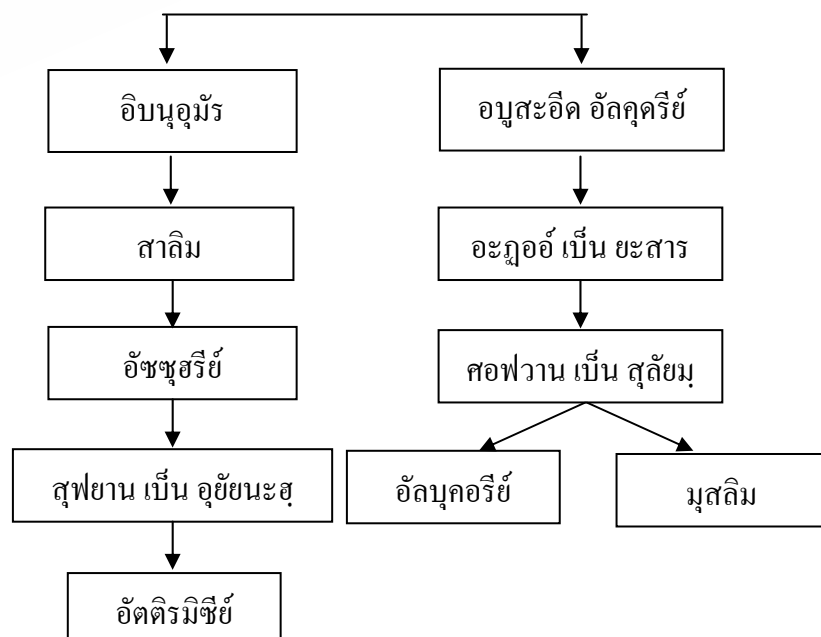
(())

ความว่า “การอาบน้ำในวันศุกร์เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ที่เคยฝนเปียกมาแล้ว (บรรลุดุสสนภาวะ)” บันทึกโดยอัลบุคอรีย์ (al-Bukhārīy, 1996:1/212) และมุสลิม (Muslim, 1995:2/486)

ซึ่งสามารถเขียนแผนภูมิของสายรายงานมีดังนี้

ภาพที่ 3 แผนภูมิของอ้ชชะวาฮิด

ท่านนบี ﷺ

2.7 แผนภูมิของสายรายงาน

สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ทำการตัดบัญชีรู้ว่าหะดีษใดบ้างที่สามารถนำมาเป็นมุตาบิอาต หรือ อัชชะวาฮิดได้ คือ การวาดแผนภูมิสายรายงาน () ของหะดีษที่จะทำการตัดบัญชี การวาดแผนภูมิของสายราย คือ การวาดเส้นทางของการรายงานหะดีษ จากท่านเราะฮูล رضي الله عنه ถึงตัวผู้บันทึกหะดีษ พร้อมทั้งระบุจุดที่ตรงพ้อง หรือจุดที่แตกต่าง

2.7.1 ประโยชน์ของการวาดแผนภูมิสายรายงาน

ประโยชน์ของแผนภูมิสายรายงานมีหลายอย่างผู้วิจัยขอนำเสนอประโยชน์ที่ได้รับจากการวาดแผนภูมิดังนี้

1. ทำให้ผู้ทำการตัดบัญชีสามารถรู้ถึงจุดที่เป็นมุตาบิอะฮฺหรือ ชะวาฮิด ซึ่งจะช่วยในการวินิจฉัยกำหนดระดับหะดีษ
2. ช่วยทำให้ผู้ทำการตัดบัญชีรู้ว่าสายรายงานใดเป็นสายรายงานเดี่ยว
3. เพื่อให้รู้ว่าสายรายงานใดเป็นสายรายงานขนาดสูงหรือสายรายงานขนาดต่ำ

2.7.2 ประเภทของแผนภูมิสายรายงาน

ประเภทของแผนภูมิสายรายงานมีสองประเภทดังนี้

1. แผนภูมิสายรายงานของหะดีษที่รายงานจากแหล่งเดียวกันแต่ด้วยกระแสรายงานที่แตกต่างกัน
2. แผนภูมิสายรายงานของหะดีษที่รายงานจากแหล่งต่างกันด้วยกระแสรายงานที่แตกต่างกัน

ก.ประเภทแรก แผนภูมิสายรายงานของหะดีษที่รายงานจากแหล่งเดียวกันแต่ด้วยกระแสรายงานที่แตกต่างกัน เช่น

เช่น หะดีษที่บันทึกโดย อิมามอะหมัดในตำรามุสนัดของท่าน ซึ่งมีสายรายงานดังนี้

มุฮัมมัด เป็น ญะอฺฟัร ได้รายงานแก่เราว่า ซุบะฮฺ ได้รายงานแก่เราว่า จากอับดุลอะซีซ จากอะนัส เป็นมาลิก กล่าวว่าท่านเราะฮูล رضي الله عنه กล่าวว่า

(())

ความว่า “พวกท่านจงรับประทานสะหุรเถิด เพราะในอาหารสะหุรนั้นมีความจำเริญ” (Ahmad, 1313:3/281)

อิมามอะหมัด ได้บันทึกหะดีษนี้ด้วยสายรายงานหลายกระแสดังต่อไปนี้

- อัฟฟาน จาก หัมมาด เป็นสะละมะฮฺ จาก अबดุลอะซีซ เป็น สุชัยบฺ จากอะนัส (Ahmad,1313:3/258)
- ยุนุส จาก อบูอะวานะฮฺ จาก अबดุลอะซีซ และเกาะตาละฮฺ จากอะนัส (Ahmad,1313:3/229)
- สุชัยบฺ จาก अबดุลอะซีซ และอิสมาอีล จาก अबดุลอะซีซ จากอะนัส (Ahmad,1313:3/99)
- มุฮัมมัด เป็น บักรฺ จากสะอีด จากเกาะตาละฮฺ จากอะนัส (Ahmad, 1313:3/215)
- สุรอยจญ์ จาก อบูอะวานะฮฺ จาก เกาะตาละฮฺ จาก อะนัส (Ahmad,1313:3/243)

2.7.3 วิธีวาดแผนภูมิสายรายงาน

1. พิจารณาว่าผู้ใดที่รายงานตรงจากเศาะหาบะฮฺ
 2. พิจารณาว่าผู้ใดที่รายงานต่อจากตาบียีฮ์
 3. พิจารณาผู้ที่ผู้ใดที่อิมามอะหมัดได้รายงานจากเขา
 4. ให้เขียนตัวเลขกำกับที่ผู้รายงานแต่ละคน โดยเริ่มจากเลขหนึ่งของผู้รายงานหะดีษจาก เศาะหาบะฮฺ และเรียงลำดับเลขลงมาเรื่อยๆจนถึงตัวผู้บันทึกหะดีษ เช่นตัวอย่างต่อไปนี้
- อะนัส เป็นมาติก (1) अबดุลอะซีซ - (2) ซุบะฮฺ- (3) มุฮัมมัด เป็น ญะอ์ฟัร
หมายเลข 1 คือ अबดุลอะซีซ หมายเลข 2 คือ ซุบะฮฺ หมายเลข 3 คือ มุฮัมมัด เป็น ญะอ์ฟัร

สังเกตจากสายรายงานทั้งหมดที่อิมามอะหมัดนำมาบันทึกนั้น ปรากฏว่ามีผู้รายงานต่อจากเศาะหาบะฮฺ (อะนัส เป็น มาติก) มี 2 คน คือ अबดุลอะซีซ และเกาะตาละฮฺ ทั้งสองท่านจะกำกับด้วยหมายเลข 1

ผู้รายงานต่อ จาก अबดุลอะซีซ มี 4 คน คือ สุชัยบฺ, อิสมาอีล, ซุบะฮฺ และหัมมาด ทั้งหมดกำกับด้วยเลข 2

ผู้รายงานต่อจาก เกาะตาละฮฺ คือ สะอีด กำกับด้วยหมายเลข 2 เช่นกัน
อะบูอะวานะฮฺได้รายงานจาก अबดุลอะซีซ และเกาะตาละฮฺ จะกำกับด้วย เลข 2 เช่นกัน

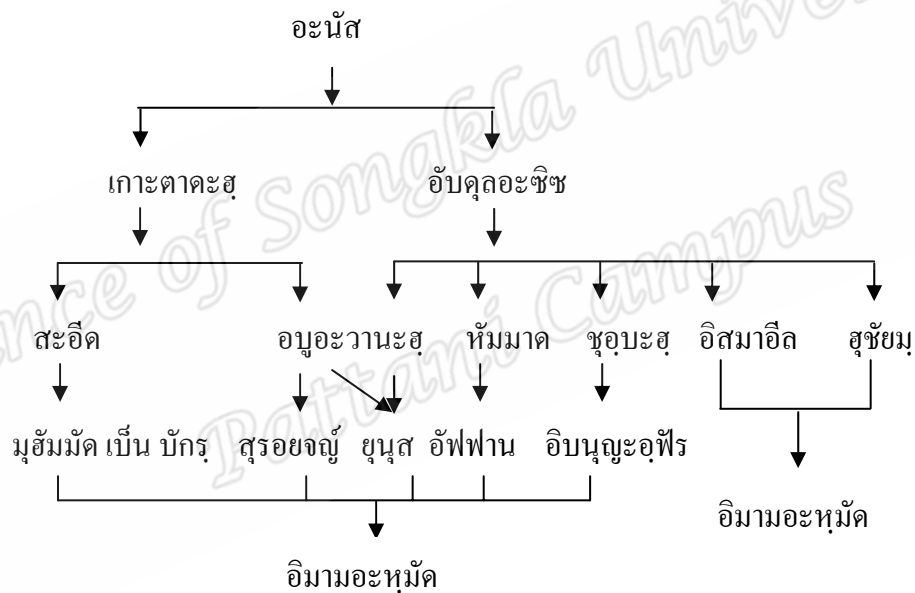
ส่วนผู้ที่อิมามอะหมัดรายงานจากพวกเขาโดยตรง มี 5 คน คือ มุฮัมมัด เบน ญะอ์ฟิร, อัฟฟาน, ญุสนุส, มุฮัมมัด เบน บักร, และสุรอยจญ์ ทั้งหมดกำกับด้วยเลข 3 ยกเว้น สุชัยม และอิสมาอีล ซึ่งได้กำกับเลข 2 ไว้แล้ว

2.7.4 รูปแบบของการวาดแผนภูมิสายรายงาน

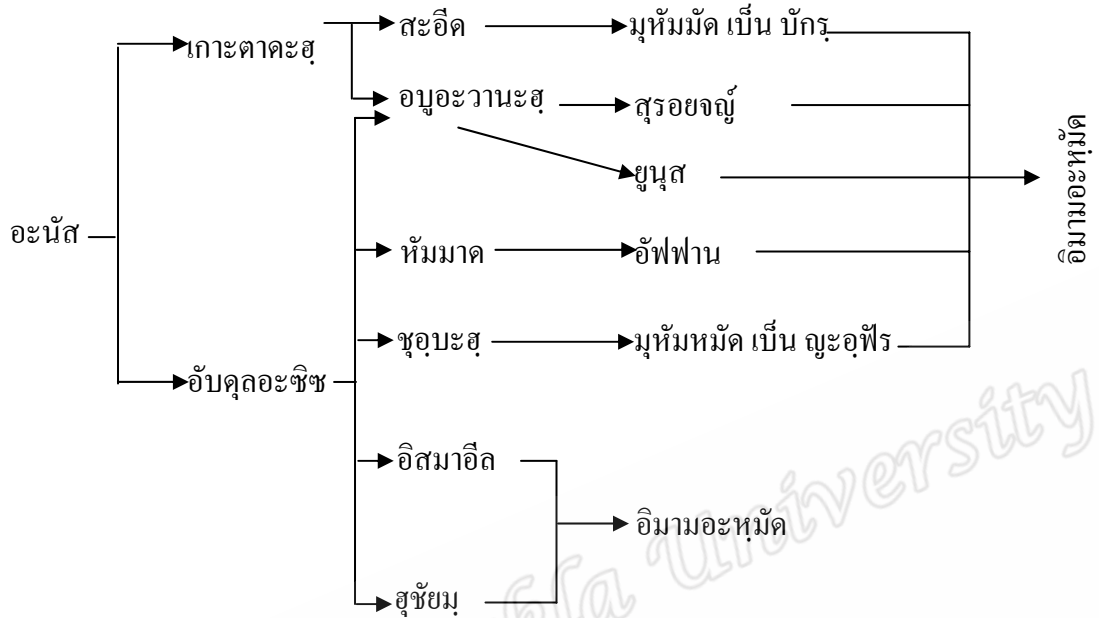
มี สองรูปแบบ ดังนี้

1. แบบแนวตั้ง
2. แบบแนวนอน

ภาพที่ 4 แผนภูมิสายรายงานแบบแนวตั้ง

ภาพที่ 5 แผนภูมิสายรายงานแบบแนวนอน

ข.ประเภทที่สอง แผนภูมิสายรายงานของหะดีษที่รายงานจากแหล่งต่างกันด้วย
กระแสนายงานที่แตกต่างกัน

เช่นหะดีษ การอะซานกรอกหูทารกแรกเกิด ที่รายงานโดยอับรูอ็ฟอู จากท่าน
เราะฮูต رضي الله عنه ว่า

((

))

ความว่า “ฉันได้เห็นท่านเราะฮูต رضي الله عنه ได้ทำการอะซานละหมาดกรอกหูอัลหะสัน
เป็น อะลีย เมื่อครั้งที่ท่านหญิงฟาฏิมะฮุได้ให้กำเนิดเขา”

สำนวนการรายงานนี้เป็นสำนวนของอับูดาวูด หะดีษนี้บันทึกโดยปราชญ์หะดีษ
หลายท่านด้วยกันดังนี้

อับูดาวูด อัตติรมิซีย์ อะหมัด อัลหากิม อัลบัยฮะกียก์ อัลบัยฮะซาร์ อัฏฏ็อบรอนีย์ และ
อ็ฏฏะฮะยาลีย์

ซึ่งสามารถวาดแผนภูมิสายรายงานดังนี้
 ภาพที่ 6 แผนภูมิสายรายงานของหะดีษที่รายงานจากแหล่งต่างกันด้วยกระแส
 รายงานที่แตกต่างกัน

